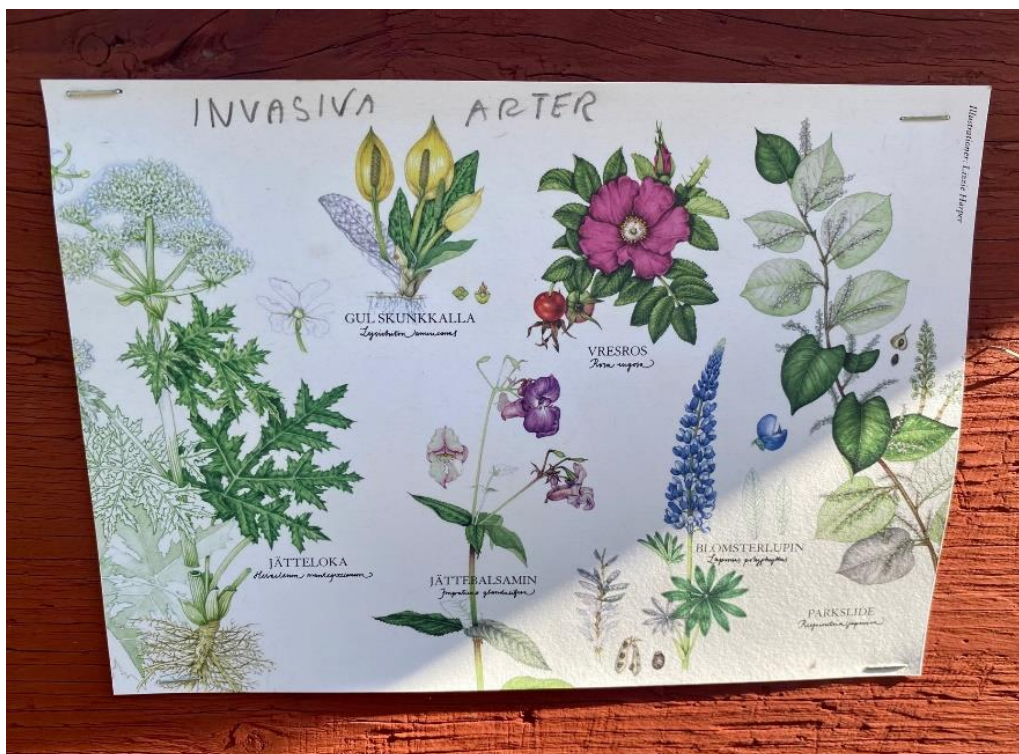

Om organisatoriska avstånd och invasiva arter

-En organisationskritisk essä om kroppslighet och göranden
i den kommunala förskolan

Av: Sara Agné

Handledare: Eva Schwarz

Södertörns högskola | Institutionen för kultur och lärande

Masteruppsats 30 hp

Den praktiska kunskapens teori | Vårterminen 2023

SÖDERTÖRNS HÖGSKOLA | STOCKHOLM
sh.se

Lupinerna växer på vår gård
dom har ett starkt fäste
I fästet har dom en liten fest
och jag är inte bjuden
Bjuden till den satans fest
där vad som helst kan hända
Det händer att jag släcker ner
och rycker deras rötter

Åh så vackra när dom tar vad dom vill ha
Åh så underbart men det slutar aldrig bra

Lupinerna växer på vår gård
och jag har tappat fästet
Fästet om vad som var sant
och var jag skulle gå

Gå iväg eller springa snabbt
eller var det bra att stoppas
Kan lupinerna stoppas
satans verk och få nåt nytt att växa

Barnet, *Lupinerna*, 2019¹

¹ Sångtext av musikgruppen Barnet, utgiven 2019.

Sammanfattning

Den här vetenskapliga essän syftar till att undersöka några förskollärare, barnskötare och rektorers erfarenheter av den kommunala förskoleorganisationen i Stockholm utifrån en tanke om att dagens förskoleorganisation har invaderats av främmande styrsystem från managementvärlden och bilproduktionen, vilket bidrar till vad som här kallas för ”organisatorisk invasion” och ökade ”organisatoriska avstånd”. Utgångspunkten för essän är gestaltade erfarenheter från ett mångårigt arbete som förskollärare i den kommunala förskolan i Stockholm, vilka lett fram till essäns frågor som handlar om vilka erfarenheter, såväl kroppsliga som andra, några barnskötare, förskollärare och rektorer i Stockholm stad har av sin arbetssituation, men även hur de kopplar dem till organisationen de arbetar inom. Jag frågar mig också hur erfarenheterna påverkar deltagarnas möjligheter till att tänka om och utföra sitt arbete. Slutligen undersöker essän eventuella motståndsstrategier i relation till organisatoriska avstånd och organisatorisk invasion. Material till de empiriska inslagen insamlas genom reflekterande intervjuer med såväl förskollärare som barnskötare och rektorer och bearbetas genom skrivande av så kallad ”pratpoesi”. Materialet analyseras utifrån ett kroppsfenomenologiskt och ett organisationskritiskt perspektiv och med hjälp av Hannah Arendts teorier om olika former av mänsklig aktivitet. Essän visar att en mängd erfarenheter görs och skapas i relation till organisationen, vilka väcker frågor om ansvar, tänkande och görande i förskolan. Essän visar även hur New Public Management kan förstås som en invasiv främmande art som invaderat den kommunala förskolan och de som bebor den, vilket bland annat erfars av pedagogerna som en kroppslig splittring, här kallad ”hjärtats stress” respektive ”hjärnans stress” och en uppdelning mellan ”de som tänker” och ”de som gör”. Essän skriver slutligen fram motståndsstrategier utifrån det insamlade materialet, samt presenterar möjligheter kring att minska organisatoriska avstånd med hjälp av den praktiska kunskapens teori.

Nyckelord:

praktisk kunskap, förskola, organisation, New Public Management, kroppslighet, görande, ansvar, pratpoesi

Abstract

“Organizational distances and invasive species – an organization-critical essay about embodiment and acting in the municipal preschool”

This scientific essay aims to examine some preschool teachers, childminders, and principals' experiences of the municipal preschool organization in Stockholm. This based on a thought that today's preschool organization has been invaded by foreign control systems from the world of management and car production, which contributes to what is referred to here as “organizational invasion” and increased “organizational distance”. The starting point for the essay is experiences from many years of work as a preschool teacher, which led to the questions of the essay. Material for the empirical parts is collected through reflective interviews, and the material is processed through the writing of poetry. The material is analysed thematically from a body phenomenological perspective, an organization-critical perspective and with the help of Hannah Arendt's theories on various forms of human activity. The essay shows that a variety of embodied experiences are made and created in relation to the organization, which raise questions about responsibility, thinking and acting in preschool. The essay also shows how the organizational form called New Public Management can be understood as an invasive alien species that has invaded the municipal preschool and those who inhabit it which, among other things, is experienced by the educators as a bodily split, here called “heart stress” and “brain stress”, and a division between “those who think” and “those who act”. Finally, the essay presents possibilities for reducing organizational distances with the help of the theory of practical knowledge and presents resistance strategies based on the collected material.

Keywords:

The theory of the practical knowledge, preschool, organization, New Public Management, embodiment, acting, responsibility, poetry

Innehåll

Sammanfattning	3
I koloniträdgården	7
Bakgrund	9
Syfte och frågor	12
Metodologiska och teoretiska utgångspunkter	13
Intervjusamtal.....	13
Essä- och poesiskrivande som metod.....	14
Den praktiska kunskapens teori.....	16
Kroppen, görande och ansvar.....	18
Etiska överväganden.....	20
Inramning av essän	21
Hur vi hamnade i kundtänk och marknadsstyre.....	21
Essäns relevans.....	23
Essän tar avstamp ifrån.....	25
Deltagarna och pratpoesin	26
Förskollärarna.....	26
Barnskötarna.....	31
Rektorerna.....	34
Tankar om kroppslighet	37
Kroppens splittring.....	37
Kroppsliga spår och speglingar.....	40
Kroppens frånvaro.....	44
Tankar om görande	45
Tillverkning pågår.....	47
Att simma i stim.....	50
De som tänker och de som gör.....	53
Tankar om ansvar	57
Ansvar eller ansvarighet?.....	58
Tankar om möten och motstånd	61
Kraftkällor och bombnedslag.....	63
Görandet som motstånd.....	64
Att gräva rötter eller ansa med sax?.....	65

Avslutning	68
Metodreflektion	72
Några ord till barnen	72
Källförteckning	73
Internetkällor	74
Bilaga 1: Underlag intervjusamtal	76

I koloniträdgården

Hösten har kommit till koloniträdgårdarna. Bladen är fuktiga och slokande blommor står i rader längs grusgången, blickandes ner mot marken, som lite nedstämda över att sommarens glansdagar är förbi. En ensam vattenslang ligger kvarglömd i gruset. Sedan några år tillbaka besväras jag av en tryckande huvudvärk när stressen på jobbet blir för stor. Värken känns som ett vidrigt smärtband över ögonen och ut mot tinningarna och kan slå till plötsligt och intensivt. Den är en restprodukt av en tidigare depression orsakad av lång tid med för hög arbetsbelastning, som till slut tog sig in i min kropp på ett sätt jag aldrig tidigare upplevt i relation till mitt arbete. Depressionen fick mig att tappa aptiten och jag rasade i vikt. Läkaren ordinerade terapi och mina promenader i koloniträdgården blev ett sätt att hantera stressen, hjälpa kroppen att andas hela vägen ner i magen genom att fokusera på naturens växtkraft. Det är vilsamt att smeka de lena grågröna lammörönen som växer längs grusgångens kant, eller att försiktigt kupa händerna runt en av de många physalislyktorna som lyser upp trädgården i orange.

Tankarna vandrar fram och tillbaka när jag går genom trädgården. Till en annan höst, en fredag inne på en tom avdelning i en av enhetens förskolor. Vi som var där är förskollärare och ingick i det som kallades enhetens kvalitetsgrupp tillsammans med biträdande rektor och rektor. Vi gick igenom de olika nämndmål som lagts fram för förskolorna i hela Stockholm stad, som sedan skulle brytas ner i dokument på såväl enhets- som avdelningsnivå. Jag fastnade, gång på gång, i orden som lös på väggen där dokumentet projicerades och upptäckte att jag bet på naglarna, igen. Det var många ord, fina ord, som talade om en förskola i världsklass. Om hög kvalitet, barn som ”känner sig sedda” och en utbildning som erbjuder undervisning utifrån individens olika intressen och behov. Det stod om en förskola som erbjuder särskilt stöd till alla barn som är i behov av det. Jag fastnade. Trots att jag försökte låta bli att bita verkade det ske på automatik. Nagelbanden var skadade av allt tuggande och små skorpor vittnade om att skinnet gått sönder på flera ställen så att blodet sipprat ut. Jag tog ordet och lyfte olika förutsättningar, bristande förutsättningar, som hinder för oss på golvet att omsätta alla de fina orden till praktik. Jag exemplifierade med ett barn jag jobbade med just då som mådde så dåligt att jag och mina kollegor inte ens kunde få in hen på avdelningen (vilken utgjordes av ett stort öppet rum med gigantiska fönster åt alla håll där 20 barn vistades samtidigt) eftersom hen inte maktade med alla intryck därinne och vi saknade

mindre rum där vi kunde hjälpa barnet att skärma av intrycken. En förskoledag i hallen, bland ytterkläder och där människor passerar när de ska gå på toaletten, hämta mat, gå på rast eller gå hem. Är det att erbjuda särskilt stöd till alla barn som behöver det? Är det att erbjuda en utbildning utifrån varje individs intressen? Innebär det hög kvalitet och att det här barnen känner sig sedda? Jag och mina kollegor var rörande överens om att så inte var fallet och under ett möte tidigare samma vecka hade jag fallit i gråt inför min rektor och några av mina kollegor, av sorg och frustation över att inte kunna hjälpa barnen bättre, trots att vi allra oftast ser och vet vad de behöver. Men när jag tog ordet under kvalitetsgruppens genomgång av Stockholms stads nämndmål upprepade rektorn bara ord som jag har hört så många gånger förr genom åren, av så många olika personer på ledande positioner: ”Vi har de förutsättningar vi har och vi har de barngrupper vi har, det kan vi inte påverka. Det vi kan göra är att utgå från dessa förutsättningar och göra det bästa vi kan utifrån dem.” Jag tystnade och kände hur huvudvärken trängde fram med full kraft. Senare samma dag gjorde jag en anteckning i min telefon: ”Jag känner mig som en lögnare. Jag är en upprätthållare, en möjliggörare. Jag är den bästa nickedockan i välfärdens nedmonteringsraseri.”

Fortsätter min vandring längs grusgången i trädgården och tänker att minnet från kvalitetsgruppsmötet är ett av många exempel på upplevelsen av ökade avstånd i organisationen jag ständigt återkommer till i mitt arbete numera. Hur viktiga beslut, till exempel rörande vikariat tillsättning och fördelning av pengar till barn i behov av särskilt stöd, hamnat allt längre bort från golvet i förskolan, samtidigt som de många administrativa uppgifterna gör att även förskollärarna dras allt längre bort från barn och barnskötarkollegor.

Snart är jag framme vid utgången av trädgården. När jag stänger grinden bakom mig slänger jag en blick på anslagstavlan som är målad i faluröd färg. Där sitter reklam för yoga och loppisar, men det som fångar min uppmärksamhet den här dagen är en liten lapp med vackert illustrerade blommor. Det är jätteloka, vresros, blomsterlupin, skunkkalla, parkslide och jättebalsamin som slingrar sig på bilden i milda färger. Högst upp på lappen har någon skrivit med spretig handstil: *invasiva arter*. Jag vet inte varför, men jag stannar en lång stund och tittar på bilden. Det är något med de vackra blommorna och klassificeringen *invasiva arter* som skapar en intressant motsägelse. Jag fotar av lappen innan jag går vidare hemåt.

Bakgrund

Den där dagen då jag först fick syn på lappen med de invasiva arterna var mitt huvud fullt av mörker. Jag och mina kollegor stod mitt uppe i en påtvingad organisatorisk förändring som styrdes långt ovanför våra huvuden. Stockholm stad hade sänkt sin ambition kring andelen förskollärare i verksamheterna, vilket ledde till att vi plötsligt ansågs ha för många förskollärare på min arbetsplats. Från att ha varit två förskollärare per avdelning fasades det nu ut till att bli en per avdelning istället. Ungefär samtidigt hade antalet barn i staden drastiskt minskat, vilket ledde till en övertalighet bland barnskötare i Stockholm i stort. Detta fick konsekvensen att trots att min arbetsplats ständigt hade fulla barngrupper och lång kö så tvingades några av våra mest uppskattade barnskötare (som hade vikariat eller korta anställningstider) flytta till andra förskolor, för att ersättas av andra barnskötare som hade längre anställningstid och vars förskolor hade brist på barn. En organisatorisk lösning som är förståelig i teorin, men som i praktiken skoningslöst bortse från viktiga relationella aspekter kring arbetet i förskolan, vilket blir ytterligare ett exempel på de ökade avstånden i organisationen mellan de som fattar beslut och de som tvingas ta konsekvenserna av dem. De här förändringarna som hovrade över oss gjorde att vi var fyllda av stress och frustration inför framtiden. Allt på grund av byråkrati och strama krav på budget i balans, vilka numera hänger över oss som en daglig påminnelse i allt som rör våra verksamheter. Varje rutin ska ses över, möjligheten till inköp snörs åt och vikarier vid frånvaro blir allt mer sällsynt, istället ska vi flytta personal och barn mellan avdelningar, och även mellan förskolor numera, för att lösa det dagliga pusslet så bra som möjligt.

När jag kom hem från koloniträdgården den där dagen då jag fick syn på lappen med de invasiva arterna skrev jag in i sökfältet på Google: *definition invasiva arter*. En av träffarna ledde mig till Naturvårdsverkets hemsida där det stod:

// Stora problem kan dock uppstå när främmande arter blir invasiva i sin nya miljö. Främmande arter betraktas som invasiva när de sprider sig snabbt och orsakar skador på naturen, människors hälsa eller ekonomin. Det kan handla om växter som tränger ut andra växter eller är giftiga, djur som äter

upp eller konkurrerar ut andra djurarter eller djur som sprider sjukdomar.

Förutom att invasiva främmande arter är ett stort hot mot biologisk mångfald och ekosystemen så medför de mycket stora samhällskostnader på grund av skadorna de orsakar för infrastruktur, olika näringar och för bekämpningen av dem. När en invasiv främmande art har etablerat sig på en ny plats kan det vara väldigt svårt att bli av med den.²

När jag läst definitionen några gånger kom jag på att den påminde mig om marknadsmässiga styrsystem som med ett samlingsnamn kommit att kallas för New Public Management - NPM. Det är system med syftet att effektivisera organisationer som från början användes inom industrin, men som numera är väletablerat även inom välfärdens olika områden. När ett marknadsstyre införs i välfärdens mellanmännsliga yrken påverkas människorna som verkar inom dem på olika sätt.³ Så här beskrivs NPM i inledningen till boken *Yrkesmänniskan i den kapitaliserade välfärden*:

Välfärdssystemet i Sverige har genomgått radikala förändringar de senaste decennierna. Det rör sig om ett system som alltmer styrs enligt en marknads- och bolagslogik, dels genom att välfärden hamnat i privat ägo, dels genom att offentliga aktörer anpassat sin struktur efter den privata sektorn.⁴

I offentlig sektor kan vi se hur marknadsstyre kombineras med byråkratisering, vilket innebär en tanke om att goda resultat i verksamheten uppnås genom reglering och standardisering.⁵ I den här texten använder jag NPM som samlingsnamn för såväl marknadisering som byråkratisering eftersom jag upplever dem som tätt sammanslutna i den kommunala

² Naturvårdsverkets hemsida, Internetkälla: [Definition \(naturvardsverket.se\)](https://naturvardsverket.se) [Hämtad 2023-02-21].

³ För mer uttömmande information om NPM:s framväxt och dess konsekvenser, se till exempel Sten Widmalm, "Om NPM som överideologi och vad den gör med oss" i: Carl Cederberg (red.), *Yrkesmänniskan i den kapitaliserade välfärden* (Huddinge: Södertörns högskola, 2019), s. 217–242.

⁴ Cederberg, s. 7.

⁵ Louise Bringselius, *Tillit – En ledningsfilosofi för framtidens offentliga sektor* (Helsingborg: Komlitt förlag, 2020), s. 39.

förskoleorganisationen i Stockholm idag.⁶ Många av de ökade organisatoriska avstånden jag upplever i mitt arbete, eller byråkratiska förändringar vi drabbas av i förskolan, hänger ihop med marknadsstyrets logik. New Public Management inom förskolan har precis som de främmande invasiva arterna flyttats från sin ursprungliga miljö. Som definitionen av de invasiva arterna beskriver ovan så orsakar de stora problem i den nya miljön, de skadar biologisk mångfald och tränger bort ursprunglig välmående växtkraft.⁷ Precis så känns det för mig att arbeta inom den kommunala förskolan idag, som att vi utsätts för en organisatorisk invasion. Något annorlunda organisatoriskt har trängt sig in och utplånar sakta men säkert tidigare system mot något annat, glappande och haltande, men mer ekonomiskt på kort sikt.

Jag upplever att den organisatoriska invasionen och de ökande avstånden inom förskolan påverkar mig som människa, de tar plats i min kropp, ger mig huvudvärk och försöker knuffa mig i olika riktningar i mitt arbete med barnen. Den här essän kommer utgå från dessa erfarenheter, vilka jag alltså tänker som ett och samma fenomen som visar sig, eller går att förstå, på två olika sätt. Dels som ökade organisatoriska avstånd, dels som en tanke om NPM som en invasiv art i den kommunala förskolan. För mig är det tydligt hur dessa två sätt att tänka kring organisationen är nära sammankopplade med varandra; NPM syftar till att effektivisera genom ökad styrning och kontroll, vilket innebär en ökad förpappring som leder till mer administrativt arbete för alla som är verksamma inom förskolan.⁸ Denna nya typ av arbetsbörda som ökar i stadig takt skapar allt större avstånd, såväl mellan barn och pedagoger som mellan pedagoger och rektorer, därför kommer de två bilderna löpa parallellt med varandra genom texten.

⁶ För mer information kring hur byråkratisering och marknadisering skiljer sig åt, se till exempel Bringselius, s. 29–45.

⁷ Naturvårdsverkets hemsida, Internetkälla: [Definition \(naturvardsverket.se\)](https://naturvardsverket.se) [Hämtad 2023-02-21].

⁸ För mer information om begreppet förpappring, se Jonna Bornemark, *Det omätbaras renässans – En uppgörelse med pedanternas världsherravälde* (Stockholm: Volante förlag, 2018), s. 53–61.

Syfte och frågor

Den här essän syftar till att undersöka konsekvenserna av det jag vill kalla för ”organisatoriska avstånd” och ”organisatorisk invasion” inom den kommunala förskolan i Stockholm genom att använda förskolepersonalens kroppsliga erfarenheter som vittnesmål. Detta för att försöka förstå hur organisatoriska förutsättningar påverkar människorna som verkar inom organisationen. Essän syftar också till att undersöka hur poesiskrivande kan användas som metod kring att bearbeta intervjumaterial och vad det, tillsammans med essäskrivande, kan göra för utforskandet av praktisk kunskap.

Utifrån dessa syften ställer jag mig frågor om vilka erfarenheter, såväl kroppsliga som andra, några barnskötare, förskollärare och rektorer i Stockholm stad har av sin arbetssituation.⁹ Hur kopplar de sina erfarenheter till organisationen de arbetar inom? Jag frågar mig även hur erfarenheterna påverkar deltagarnas möjligheter till att tänka om och utföra sitt arbete. Slutligen vill jag undersöka eventuella motståndsstrategier i relation till organisatoriska avstånd och organisatorisk invasion.

⁹ För mig är det viktigt att synliggöra såväl barnskötare som förskollärare och rektorers erfarenheter i den här undersökningen eftersom vi alla är en del av organisationen inom förskolan. Men eftersom jag själv är förskollärare blir det av förklarliga skäl förskollärares perspektiv som blir dominerande i texten.

Metodologiska och teoretiska utgångspunkter

Intervjusamtal

För att undersöka vad organisatorisk invasion och ökade organisatoriska avstånd gör med oss som verkar inom den kommunala förskoleorganisationen använder jag reflekterande intervjusamtal med såväl barnskötare som förskollärare och rektorer, alla anställda eller före detta anställda inom Stockholm stad. Jag har genomfört totalt nio samtal: fyra med förskollärare som jag kallar för Cornelia, Miranda, Mikaela och Markus, tre med barnskötare vilka här fått namnen Sima, Jonas och Samira och slutligen med två rektorer, här kallade för Mona och Titti. Alla namn som förekommer i texten är alltså fingerade. Deltagarna har jag hittat genom olika kontakter, ett par stycken känner jag sedan innan men de flesta är nya bekanskap. Några av dem har arbetat i samma förskoleområde som jag, och några har jag blivit ihopkopplad med efter efterlysningar och tips.

Att vara förskollärare och forska på förskolan som praktik, genomföra intervjusamtal med personer som delar samma yrkesvardag som jag, det innebär såväl möjligheter som vissa hinder. Eftersom praktiken jag undersöker är väl känd för mig (även om jag besökt andra förskolor än den jag själv arbetar på) så är jag en *insider*.¹⁰ Det vill säga att jag är väl förtrogen med vad verksamheten innebär och lätt kan relatera till det som mina samtalspartners berättar. Vi är alla anställda inom den kommunala förskolan i Stockholm stad och det innebär per automatik vissa delade erfarenheter och perspektiv. Att vara en insider kan dock innebära att jag tar saker för givet eller är fastlåst vid mina egna erfarenheter och föreställningar om hur den kommunala förskolan fungerar. I det här akademiska sammanhanget behöver jag kunna ta ett steg tillbaka för att få avstånd till det jag undersöker, för att sträva efter saklighet.¹¹ Bland annat därför var det viktigt för mig att träffa några nya och för mig okända personer att samtala med i den här undersökningen, från förskolor i andra enheter jag inte redan ”kan”.¹² Samtalen utgick från ett frågeunderlag som deltagarna fått

¹⁰ Mani Shutzberg, ”Om intervjuens säregenheter på den praktiska kunskapens forskningsfält”, i: Martin Gunnarson (red.), *Att utforska praktisk kunskap – undersökande, avtäckande och prövande metoder* (Huddinge: Södertörns högskola, 2019), s. 205.

¹¹ Ibid.

¹² Den kommunala förskoleorganisationen i Stockholm är uppdelad i 13 olika stadsdelsområden, vilka i sig är uppdelade i olika förskolområden eller -enheter. En enhet innebär ca 5–6 olika förskolor som en rektor och ofta två biträdande rektorer ansvarar för, i varje enhet ingår cirka 100 anställda pedagoger.

skickat till sig i förväg.¹³ Alla samtal var cirka en timme långa och ljudet spelades in. Jag antecknade lite under tiden samtalet fortlöpte, framför allt vissa ord, uttryck eller tankespar jag fastnade för. Efter samtalet lyssnade jag igenom inspelningen och fortsatte anteckna ord, uttryck och meningar som jag uppfattade som centrala för just det samtalet. Jag valde även ut vissa delar ur inspelningen som jag transkriberade.

Essä- och poesiskrivande som metod

När jag hade börjat bearbeta materialet från samtalet skrev jag en dikt jag valt att kalla för ”pratpoesi” (alltså poesi som kommer ur ”pratet”), som blir en viktig brygga mellan materialet och analyserna av det. Min tanke med begreppet pratpoesi är att använda den vardagliga tonen som ordet ”prat” signalerar, vilket verkligheten på förskolegolvet ofta är starkt präglad av och som deltagarna på olika sätt beskriver, det blir representation för praktiken och erfarenheterna som görs där. Och sedan vill jag med hjälp av poesi- och essäformen systematisera erfarenheterna i en akademisk kontext. Det språkliga arbetet blir en viktig del av rörelsen mellan praktik och teori som den här essän syftar till och som är ett tänkt bidrag till såväl förskolans forskningsfält som till den praktiska kunskapens dito. Det jag vill med poesin är att genomföra en språklig förtätning för att skriva fram kärnpunkter och teman som blev centrala för mig i respektive samtal utifrån mina frågor. De ord och uttryck jag använder i pratpoesin är genomgående sådana som deltagarna uttryckte under samtalen, vilka jag plockat upp. Pratpoesin skickade jag sedan till samtalsdeltagaren, för att spegla tillbaka och som en möjlighet för denne att lämna ytterligare tankar eller återkopplingar utifrån det jag tagit med mig till dikten. Att få sina ord omformulerade till pratpoesi verkar ha landat mjukt i samtalsdeltagarna, som genomgående uttryckt tacksamhet och glädje över att få läsa dikterna. Jag tolkar deltagarnas reaktioner som att när de fick se sina ord som pratpoesi kändes det som att de blivit tagna på allvar, och för mig var det också ett sätt att försöka rama in deras tankar på ett betydelsefullt sätt. ”Tack för din förmåga att skapa poesi av min frustration, underbart!”, skrev deltagaren Jonas som återkoppling, till exempel. Samira återkopplade med några kompletterande reflektioner efter att ha läst pratpoesin utifrån vårt samtal, som att den väckte ytterligare tankar hos henne, utifrån hur jag tolkat och använt hennes ord. Pratpoesin är ett sätt att bearbeta intervjumaterialet. Eftersom jag redan innan, utifrån mina egna erfarenheter och upplevelser, intresserat mig för att

¹³ Se bilaga 1.

undersöka kroppslighet och det mänskliga görandet som pågår i förskolan så analyserar jag materialet tematiskt utifrån mina frågor, som rör dessa områden.

Undersökningen skrivs fram genom essämetoden, vilken blivit synonym med uppsatsarbete vid Centrum för praktisk kunskap på Södertörns högskola och som innebär att själva skrivandet är en del av den undersökande processen.¹⁴ Essäformen utmärks av att egna tankar vävs med teorier och till skillnad från traditionell vetenskaplig text syftar inte essän till att redovisa en slutgiltig slutsats.¹⁵ Snarare vill essän ta med läsaren på ett påbörjat försök, en rörelse i tanken som för såväl skribenten som läsaren vidare i någon riktning, men inte mot en tydligt avgränsad slutdestination. Men varför även poesi i det här akademiska sammanhanget? Att använda skrivandet, såväl essäformen som poesin, som en del av metoden för mitt utforskande är ett sätt att försöka vrida om mina egna tankar med hjälp av orden för att se vad som kan framträda och synliggöras då.¹⁶ Jag tänker poesi som något subjektivt, ofta mjukt, och förknippar vetenskap med objektivitet, ofta hårt, och att försöka kombinera dem i en vetenskaplig essä med poetiska inslag blir ett försök att sammanföra det upplevt mjuka med det upplevt hårda.¹⁷ Jag använder även metaforiskt skrivande som en del av min metod, där de främmande invasiva arterna och stemmet med maneter är de mest framträdande exemplen. Jag formulerar dessa metaforer för att måla bilder åt läsaren vilka syftar till att såväl tydliggöra som att fördjupa mina tankar och resonemang.¹⁸ Formen, såväl poesiskrivande som användandet av metaforer, passar bra i mitt undersökande eftersom det organisatoriska inom förskolan just nu, med allt fler gemensamma mallar och likriktade strukturer, målas upp som något hårt eller kallt i samtalen jag haft, medan de många mänskliga mötena, de konkreta kropparna som möts på förskolegolvet, i mina samtal snarare målas upp som något varmt eller mjukt. Precis som jag tänker att de invasiva växtarterna från min inledande berättelse representerar något visuellt vackert samtidigt som de är förknippade med problem och gör stor skada för den biologiska mångfalden tänker jag att det finns något

¹⁴ För mer om essäskrivande som en metod för att utforska praktisk kunskap, se: Gunnarson (red.), s. 9 samt s. 12–13.

¹⁵ Lotte Alsterdal, "Essäskrivande som utforskning", i: Burman (red.), *Konst och lärande – essäer om estetiska uttrycksformer* (Huddinge: Södertörns högskola, 2014), s. 59, Internetkälla: [Microsoft Word - Konst o larande 2014-04-23.doc \(diva-portal.org\)](#) [Hämtad 2023-02-02].

¹⁶ Christer Pettersson, "Poesi eller processprosa i patientmötet?", i: *Läkartidningen* (nr 36, 2014), Internetkälla: [Poesi eller processprosa i patientmötet? \(lakartidningen.se\)](#) [Hämtad 2023-02-02].

¹⁷ Lisa Ehlin, "I mötet mellan poesi och vetenskap", i: *Nordic women in film* (november, 2022), Internetkälla: [I mötet mellan poesi och vetenskap \(nordicwomeninfilm.com\)](#) [Hämtad 2023-02-02].

¹⁸ För mer om metaforiskt skrivande, se Adrian Ratkić, *Dialogseminariets forskningsmiljö* (Stockholm: Kungliga tekniska högskolan, 2006), s. 114–117, Internetkälla: [Ratkic orig.indd \(diva-portal.org\)](#) [Hämtad 2023-06-01].

intressant i kontrasterna i mitt undersökningsområde som även själva skrivandet alltså får bli en del av i den här essän.

Hur glappet mellan teori och praktik kan minskas är något jag tänkt på sedan jag påbörjade mina studier i den praktiska kunskapens teori, eftersom den väckt frågor i mig som handlar om forskningens tillgänglighet, dess mening och mottagare. Att använda poesiskrivande som metod är också ett försök att öppna upp en annan typ av tillgänglighet jag tänker passar i ett utforskande av praktisk kunskap. Ett övergripande syfte med den praktiska kunskapens teori är att formulera och teoretisera det som händer i praktiken för att bättre kunna förstå och utveckla det.¹⁹ I detta blir vi som är yrkesverksamma viktiga i själva skapandet av forskningen, till skillnad från mer traditionell forskning där forskaren vanligen kommer utifrån till sitt forskningsobjekt. Akademiskt skrivande förknippas inte sällan med otillgänglighet, det som skrivs stannar ofta inom högskolan och på masternivå är det ingen stor läsarskara som står på kö direkt. Genom att förena det akademiska, som ändå ofta förknippas med hög tilltro, med poesi, som förhoppningsvis upplevs som lättillgänglig, vill jag undersöka möjliga vägar att nå ut med min undersökning. Mina studier inom området har också väckt tankar om potentiella möjligheter den praktiska kunskapens teori erbjuder, men mer om det senare.

Den praktiska kunskapens teori

Den här essän intresserar sig för att komma nära och undersöka hur personer som är verksamma inom den kommunala förskolan i Stockholm tänker själva om sina erfarenheter av arbetet inom förskolan i relation till organisationen de arbetar inom. Vi är många som befinner oss på förskolegolvet som bär på erfarenheter av hur vårt arbetsliv ser ut och några av dessa erfarenheter ska i den här texten få flätas samman med vetenskapliga begrepp och teorier för att på så vis öppna upp för nya sätt att tänkas kring. Undersökningen skrivs fram inom den praktiska kunskapens teori vilket i sig innebär en viktig utgångspunkt. Den praktiska kunskapens teori är ett relativt nytt akademiskt fält, men frågorna fältet undersöker är flera tusen år gamla och har sin utgångspunkt ur Aristoteles distinktioner av olika kunskapsformer. Den praktiska kunskapens teori syftar till att undersöka mellanmännliga

¹⁹ Fredrik Svenaeus, "Vad är praktisk kunskap?", i: Bornemark & Svenaeus (red.), *Vad är praktisk kunskap?* (Huddinge: Södertörns högskola, 2009), s. 12.

yrken, ofta genom att verksamma praktiker själva ska få använda den egna kunskapen och utforska den vidare i ett möte mellan praktik och forskning, där det som brukar kallas för tyst kunskap kan formuleras för att kunna värdesättas, kritiskt granskas och utvecklas.²⁰ I den här essän blir pratpoesin en viktig del av just formulerandet av yrkespersonernas tysta kunskap. När deltagarnas beskrivningar formuleras som poesi sker en inramning. Tillsammans bildar poesin ett material som blir möjligt att undersöka med hjälp av vetenskapliga teorier. Men vad är då praktisk kunskap? Enligt Fredrik Sveneaus, professor i den praktiska kunskapens teori vid Södertörns högskola, handlar den praktiska kunskapen om göranden i det mänskliga livet, sådant som vi utför dagligen, men ofta utan reflektion.²¹ Sveneaus skriver:

Den praktiska kunskapen bärs som en personligt erövrad kunnighet som tagit plats hos individen – och i den mänskliga gemenskap där han eller hon handlar – och den utövas på ett intuitivt sätt.²²

Den praktiska kunskapen handlar alltså mänsklig verksamhet som ofta sker till synes automatiskt men som egentligen kräver mycket förkunskaper vilka sker i den ”omedvetna bakgrunden”.²³ Dessa förkunskaper bildar en horisont som inom den praktiska kunskapens fält, utifrån fenomenologin och hermeneutiken, kallas för förförståelse. Förförståelsen utgörs av lager av kunskaper som vi successivt träder in i som vi sedan aldrig helt lämnar bakom oss.²⁴ En del av den här kunskapen handlar om kroppslig kunskap, erfarenheten härbärgeras av kroppen, som i sin tur utför den praktiskt. Inom den praktiska kunskapens fält talar man då om den levda kroppen.²⁵ Den praktiska kunskapens teori, med tanken om förförståelse och levd kropp blir i sig verktyg för undersökandet i den här essän.

²⁰ Sveneaus, s. 12.

²¹ Ibid.

²² Sveneaus., s. 13.

²³ Ibid., s. 13.

²⁴ Ibid.

²⁵ Ibid.

Kroppen, görande och ansvar

Det fenomenologiska perspektivet blir relevant för min undersökning eftersom det utgår ifrån att tänka kring världen som att den framträder för oss på olika sätt, utifrån en tanke om *livsvärlden*, ursprungligen från filosofen Edmund Husserl.²⁶ Livsvärlden formar hur vi ser och uppfattar världen omkring oss, från vilket perspektiv vi ser och upplever den, utifrån våra tidigare erfarenheter och olika roller.²⁷ Fenomenologin strävar efter att hitta övergripande meningsmönster, såsom tidslighet, rumslighet, intersubjektivitet eller kroppslighet, genom att systematiskt beskriva olika upplevelser och erfarenheter av världen.²⁸ Ur ett fenomenologiskt perspektiv blir kroppen helt central i detta, den förstås som ett subjekt genom vilket medvetandet tar form, att det är genom kroppen vi får tillgång till världen.²⁹ Livsvärlden blir till exempel automatiskt annorlunda på en mängd olika sätt för en pigg ettåring vars kropp är en meter lång jämfört med en fullvuxen person som besväras av ryggont. Såväl hur de får tillgång till världen som hur de kommer uppleva den skiljer sig åt, utifrån deras olika kroppsliga erfarenheter. Filosoferna Drew Leder och Maurice Merleau-Ponty är viktiga för att förstå kroppsfenomenologin, och till min hjälp i undersökandet tar jag även forskaren Maria Pröckl, verksam vid Centrum för praktisk kunskap, som i sin avhandling undersökt förskollärares kroppsliga kunskaper ur ett fenomenologiskt perspektiv.

Filosofen Hannah Arendt tillhör inte till den kroppsfenomenologiska skolan, tvärtom uttalade hon sig närmast motvilligt om kroppen, och då ur aspekten att den är något privat som inte hör hemma i det offentliga.³⁰ Däremot ägnade sig Arendt åt att beskriva mänsklig aktivitet på ett sätt som jag vill använda i mitt undersökande, och som blir relevant för mig att diskutera tillsammans med kroppslighet, även om Arendt kanske skulle opponera sig. I *Människans villkor. Vita activa* skriver Arendt fram en modernitetskritik i vilken hon menar att världen har gått förlorad genom att det offentliga utrymmet som rymmer aktivitet och tal har tappat sin roll till förmån för det privata och sociala där enskilda ekonomiska intressen tagit över.³¹

²⁶ Sveneaus, s. 27.

²⁷ Maria Pröckl, *Tyngd, svängd och empatisk timing – förskollärares kroppsliga kunskaper* (Huddinge: Södertörns högskola, 2020), s. 86.

²⁸ Sveneaus., s. 26.

²⁹ Pröckl, s. 85.

³⁰ För resonemang kring Hannah Arendts förhållande till kroppen och kroppslighet, se till exempel: Charles des Portes, "Hannah Arendts hidden phenomenology of the body", i: *Human studies* (nr 45, 2022, s. 139–156)

Internetkälla: [Hannah Arendt's Hidden Phenomenology of the Body | SpringerLink](#) [Hämtad 2023-03-10].

³¹ Hannah Arendt, *Människans villkor. Vita activa* (Göteborg: Daidalos, 1998), s. 80–81.

Vad vi gör i egenskap av handlande människor i det aktiva livet, *vita activa*, är centralt för Arendt här. Hon går igenom tre kategorier av mänsklig verksamhet: *tillverkning*, *arbete* och *handling*, som ett led i att försöka förstå eller beskriva olika former av mänsklig aktivitet.³² Utifrån det sättet att tänka kring arbete, tillverkning och handling som kategorier genom vilka vi kan förstå vårt görande blir det möjligt att tänka på oss som arbetar på förskolegolv som såväl arbetande-, som tillverkande- och handlande personer, beroende på vilket perspektiv vi tittar eller tänker utifrån, detta blir viktiga ingångar till mina analyser längre fram i essän.

Att arbeta inom förskolan innebär per automatik ett ansvar. Det är något som uttalas i våra olika styrdokument, till exempel i läroplanen för förskolan som redovisar en mängd riktlinjer kring vad förskollärare respektive rektorer ansvarar för i förskolan.³³ Det handlar om att ansvara för allt från att vissa normer och värden omsätts i praktiken i verksamheterna till ansvar för de enskilda barnens utveckling och lärande. Men själva de mänskliga mötena som sker inom förskolan innebär också ett visst mellanmänniskt ansvar. Barnen vi möter i våra verksamheter står i beroendeställning till oss och när vi möter dem ansikte mot ansikte varje dag uppstår en moralisk ansvarsrelation kring att möta de olika individerna i våra verksamheter utifrån de behov vi identifierar att de har.³⁴ Att ta ett mellanmänniskt ansvar innebär att tänka och reflektera kring vårt görande, vilket i sin tur hänger ihop med att använda vårt professionella omdöme och vår praktiska kunskap.³⁵ Ansvar blir därmed ett viktigt begrepp i för mig i den här undersökningen. Gert J.J. Biesta är professor i pedagogisk teori och ägnar sig bland annat åt att undersöka frågan om vad god utbildning egentligen innebär i dagens resultat- och måtinriktade samhälle. Biesta skriver fram en förändrad förståelse och användning av begreppen ansvar och ansvarighet som hänger ihop med hur samhället och därmed utbildningen förändrats. Han beskriver ansvarighet (*accountability*) som ett begrepp med dubbla betydelser, där den vanligaste, generella, betydelsen handlar om en allmän definition, att helt enkelt vara ansvarig för någon eller något, precis som jag just beskrivit ovan. Denna betydelse kopplar Biesta till en utbildningsordning han kallar för

³² Arendt, s. 33–35.

³³ Se *Läroplan för förskolan* (Skolverket, 2018), Internetkälla: [Läroplan \(Lpfö 18\) för förskolan - Skolverket](#) [Hämtad 2023-04-24].

³⁴ Mie Josefsson, *Det ansvarsfulla mötet. En närhetsetisk analys av omsorgens innebörder i förskolan*. (Stockholm: Stockholm universitet, 2018), s. 65–69.

³⁵ Jag använder Jonna Bornemarks definition av professionellt omdöme i den här texten. Ett professionellt omdöme innebär då att kunna handla i en situation där man inte vet allt men ändå måste handla, och där det centrala för handlandet blir en slags utvecklad *intellectus-förmåga* som rör sig mellan icke-vetandet och det unika för just den situationen. För mer utförligt resonemang se Bornemark, s. 72f.

walfarism, vilken han menar var dominerande innan 1990-talet, en slags public service-etik där värden som rättvisa, omsorg och social jämlikhet var de mest framträdande.³⁶ Den andra betydelsen av ansvarighet är mer snäv och innebär att kunna visa upp granskningsbara redovisningar.³⁷ Enligt Biesta är den betydelsen av ansvarighet mer aktuell i den tid vi lever i, vilken han kallar för *managerialism*, där en kundorienterad etik är dominerande och präglas av konkurrens och kostnadseffektivitet.³⁸ Ansvarighet ur den snäva betydelsen handlade ursprungligen om ekonomisk dokumentation, för att kunna blottlägga ohederlig hantering av pengar, men har idag kommit att handla om att ansvariga organisationer behöver kunna presentera granskningsbara redovisningar kring alla sina aktiviteter.³⁹ Biesta menar att denna urholkning i betydelsen av ansvar och ansvarighet lett till förändrade relationer mellan de olika deltagarna inom utbildning, vilket blir en ingång till mina analyser längre fram.

Etiska överväganden

Det är viktigt för mig att använda möjligheterna som den praktiska kunskapens teori erbjuder kring att formulera yrkesverksammas erfarenheter som kunskap, därför vill jag inkludera en empirisk undersökning i min vetenskapliga essä. Det möjliggör att lyfta fram röster från olika yrkeskategorier inom den kommunala förskolan. Men att göra en undersökning med andra människor inblandade innebär genast ett etiskt ansvar. Alla medverkande i den här studien har fått läsa min bakgrundsberättelse och mitt samtalsunderlag i samband med att de fått förfrågan om att delta, de har även fått ett informationsbrev med syftet med undersökningen. De har alla lämnat sitt muntliga samtycke till att delta och jag har varit noga med att informera dem om att de kan dra tillbaka sitt samtycke när som helst under processens gång. Alla namn är fingerade och inga platser utöver Stockholm nämns, vare sig i text eller i ljudinspelningarna som gjorts. Alla deltagare fick veta innan intervjusamtalet att det enda som skulle nämnas var deras yrkeskategori samt att de är eller har varit anställda i Stockholm stad. Därmed har inga känsliga personuppgifter samlats in. På detta sätt har jag förhållit mig till Vetenskapsrådets publikation *God forskningssed*.⁴⁰ En studie som undersöker hur den

³⁶ Gert Biesta, *Utbildning i mätandets tidevarv* (Stockholm: Liber, 2011), s. 58.

³⁷ *Ibid.*, s. 57.

³⁸ Biesta, s. 58.

³⁹ *Ibid.*

⁴⁰ *God forskningssed* (Stockholm: Vetenskapsrådet, 2017), Internetkälla: [God forsknings-sed \(vr.se\)](https://www.vr.se/god-forsknings-sed) [Hämtad 2023-02-02].

kommunala förskoleorganisationen påverkar yrkespersoner som verkar i den kommer däremot beröra potentiellt känsliga frågor som rör människors kroppsliga erfarenheter, hur deras allmänna mående påverkas och hur de tänker kring organisationen de arbetar inom. Alla vi som deltar i texten delar med oss av personliga, och i vissa fall utelämnade, erfarenheter, med det kommer också ett etiskt ansvar och en viss risk att jag påverkas i mitt skrivande för att inte sära eller skada någon.⁴¹ Ändå är det viktigt för mig att göra en empirisk studie eftersom det öppnar upp för möjligheten låta fler komma till tals kring att undersöka frågor som är väldigt angelägna för oss som arbetar inom den kommunala förskolan idag, och förhoppningsvis även för personer som på andra sätt bär ansvar för organisatoriska frågor som rör förskolan. Jag vill passa på att understryka att den här undersökningen inte syftar till att analysera enskilda personers göranden utan är ute efter att hitta generella tendenser i relation till organisationen. Deltagarna blir representanter utifrån sina olika yrkeskategorier och utifrån hur de beskriver sina arbeten och erfarenheter. Jag uppfattar alla deltagare som engagerade yrkespersoner med goda intentioner med sitt arbete och hyser stor respekt och tacksamhet inför alla som ställde upp på att samtala med mig!

Inramning av essän

Hur vi hamnade i kundtänk och marknadsstyre

Förskolan i Sverige växte från början, i samband med industrialiseringen under 1800- och i början av 1900-talet, fram som en familjepolitisk satsning med syfte att möjliggöra att fler kvinnor kunde förvärvsarbeta, utifrån ett behov av mer arbetskraft och en tanke om ökad jämställdhet mellan könen. Då var barnomsorgen ett socialpolitiskt projekt snarare än ett utbildningspolitiskt sådant.⁴² I och med *Barnstugeutredningen* (SOU 1972:26) som tillsattes 1968 väcktes diskussionen om förskolan som en del i barns utveckling och lärande ordentligt och i och med den blev det tydligt att förskolans roll var såväl familjepolitisk som utbildningspolitisk.⁴³ Mellan 1960 och 1990 pågick en expansiv period för barnomsorgen i Sverige där den byggdes ut och då diskussioner om dess syfte och mening pågick aktivt. I början av 1990-talet genomfördes organisatoriska förändringar i den kommunala förskolans

⁴¹ Alsterdal, s. 57.

⁴² SOU 1997:157, Internetkälla:

<https://www.regeringen.se/contentassets/c6efb6f855df4585b7f6504e937c8c7f/sou-1997157a/>, s. 13.

⁴³ Ibid., s. 24–25.

organisation som kom att påverka hur verksamheterna styrdes. Då bestämdes att ansvaret för förskolorna flyttades från staten till kommunerna och att all barnomsorg skulle organiseras i så kallade resultatenheter. Syftet med denna omorganisation var att decentralisera ansvaret och samtidigt förändrades resursfördelningen, från allmänna statliga bidrag till ett schablonbelopp⁴⁴ (idag kallad ”barnpeng” eller ”förskolepeng”) som betalas ut per inskrivet barn och där beloppets storlek justeras utifrån barnets ålder, en högre peng för yngre barn och lägre peng för äldre barn.⁴⁵ Samtidigt som resultatenheter infördes började man även prata om ”målstyrning” i verksamheterna, de tidigare föreståndarna i förskolorna döptes om till förskolechefer och fick ett budgetansvar, utöver ansvaret för verksamhetens pedagogiska innehåll.⁴⁶ Att öka det lokala ansvaret ledde också till en ökad lokal social kontroll, vilket var en förändring i grundförutsättningarna för förskoleverksamheterna. Detta innebar att alla behövde komma överens om att göra sitt bästa för att uppnå de uppsatta målen, vilket bidrog till en ökad effektivisering.⁴⁷

Den här stora förändringen i förskolans organisation som skedde under 1990-talet är starten för den förskoleorganisation vi har idag, där ett effektiviseringstänk och ekonomiska åtstramningar är slags grundbultar som verksamheten vilar på och där ansvarighet utifrån den snäva betydelsen Biesta talar om blivit dominerande, allt just på grund av införandet av marknadsmässiga styrmodeller i den kommunala förskolans organisation. Christian Eidevald är förskollärare och forskare och han menar att en förändrad syn på kunskap och konkurrens bidragit till förändringar i hur utbildningssystemen styrs i såväl Sverige som i många andra länder.⁴⁸ Att kunskap numera beskrivs som den avgörande produktionsfaktorn för Sverige, och att det lett till att mätningar och jämförelser mellan olika utbildningars kvalitet blivit mer efterfrågade.⁴⁹ Detta har i sin tur lett till ökade standardiseringar och användande av olika former av mallar för att kunna göra just dessa kvalitetsmätningar. Att kvalitet är ett begrepp värt att fundera kring är det flera forskare som uppmärksammat inom utbildningssektorn på

⁴⁴ I dagsläget är summan per barn och år 174 353 kr (1–3 år) respektive 146 364 kr (4–5 år), se mer i Stockholm stads budget för 2023, s. 419. Internetkälla: [stockholms-stads-budget-2023.pdf \(start.stockholm\)](#) [Hämtad 2023-05-01].

⁴⁵ Inge Johansson, *Barnomsorg som resultatenheter – vad tycker chefer, förskollärare och föräldrar?* (FOU-rapport 1993:1), s. 1–3, 11–12.

⁴⁶ *Ibid.*, s. 12–13.

⁴⁷ *Ibid.*

⁴⁸ Christian Eidevald, *Systematiska analyser för utvärdering och utveckling i förskolan – Hallå, hur gör man?* (Stockholm: Liber, 2017), s. 49.

⁴⁹ *Ibid.*

senare tid. Biesta menar, precis i linje med det Eidevald är inne på, att vi behöver fundera över om vi verkligen mäter det vi tycker är viktigt med hjälp av de olika standardiserade dokumenten.⁵⁰ Kanske är det snarare så idag att vi mäter det vi enkelt kan mäta vilket i slutändan kommer leda till att vi bara kommer värdera det vi kan mäta? Vad som är god kvalitet i undervisning är en normativ fråga som kräver värdeomdömen, enligt Biesta kan den därmed aldrig besvaras via mätningresultat.⁵¹

Essäns relevans

Ända sedan 1990-talets stora förändringar i förskolans organisation har tanken om ekonomisk effektivisering präglat verksamheterna. Den kommunala förskolan i Stockholm (och övriga Sverige) har under många år, åtminstone i perioder, fått uppmärksamhet för sina bristande förutsättningar, vilket visar sig bland annat i form av höga sjukskrivningstal bland de anställda.⁵² Att förskolan är den arbetsplats som tillsammans med vården har överlägset flest anställda som är sjukskrivna vittnar om en utsatt arbetsituation och verksamma pedagoger har i många år larmat om allt sämre förutsättningar.⁵³ Mellan åren 2014 och 2017 var jag med och drev ett nätverk i den stadsdel jag arbetar i, där jag och ett par kollegor försökte engagera pedagoger inom förskolan för att uppmärksamma allmänheten på hur situationen inom förskolan faktiskt såg ut, och verka tillsammans för bättre förutsättningar. Vi arbetade intensivt på fritiden med olika slags insamlingar, skrev brev till politiker och försökte genom sociala medier samla så många människor som möjligt. Genom att nätverket uppmärksammades av lokalpressen bjöds vi in till möten med lokalpolitiker och i mars 2016 fick vi även till ett möte med dåvarande skolborgarråd Olle Burell i Stadshuset. Av dessa möten med politiker och dialoger med olika beslutsfattare fick jag konkret kunskap om hur långa avstånden är mellan dem som sitter i ett kontor där besluten tas och oss som arbetar på golvet i förskolan, att vi många gånger lever i olika verkligheter, där helt olika saker är sant. Burell trodde till exempel i början av vårt möte att barngrupperna i Stockholm 2016 aldrig bestod av fler än 14 barn (1-3 år) på tre pedagoger respektive 18 barn (4-6 år) på tre

⁵⁰ Biesta, s. 22.

⁵¹ Ibid., s. 130.

⁵² Se till exempel det nationella nätverket Förskoleupprorets kampanj #pressatLäge som samlat 1583 stycken vittnesmål från pedagoger Sverige: <https://forskoleupproret.se/pressatLage> [Hämtad 2023-04-20].

⁵³ Se till exempel: *Förskollärare: Barngrupperna är fortfarande för stora! En rapport om förskollärares förutsättningar: barngruppers storlek, förskollärartäthet och personaltäthet* (Läraryrket: Stockholm, 2020), Internetkälla: [Barngrupperna ar fortfarande for stora.pdf \(cloudinary.com\)](#) [Hämtad 2023-04-24].

pedagoger, medan vi som kom dit som representanter från golvet vittnade om att våra barngrupper inte hade haft den sammansättningen på många år, i verkligheten var siffrorna 15-16 respektive 20-21 barn på tre pedagoger och dessutom gör schematekniska orsaker och anledningar som raster och möten att vi långa stunder av dagen är en eller två pedagoger på hela barngruppen. Den informationen, och mycket annat, hade aldrig nått Olle Burell.

Kanske just tack vare att vi var många som i flera år larmat om de bristande förutsättningarna inom förskolan fick Utbildningsnämnden i Stockholm år 2017 i uppdrag av kommunfullmäktige att, tillsammans med stadsdelsnämnderna, skriva fram en handlingsplan för att förbättra arbetssituationen för förskollärare och barnskötare i staden.⁵⁴ Under hela 2018 pågick projektet, där alla Stockholm stads stadsdelsnämnder var inblandade och där barnskötare, förskollärare, biträdande rektorer och rektorer engagerades på olika sätt för att kartlägga arbetssituationen och identifiera utvecklingsområden. De två huvudfrågorna för projektet var: *Hur kan arbetssituationen förbättras för förskollärare och barnskötare?* Och: *Hur förskolan kan organisera sin ledningsorganisation för att främja det närvarande och pedagogiska ledarskapet?* I handlingsplanen, som lades fram 2019, presenteras en rad utvecklingsområden som projektet identifierat. Jag var delaktig i en del av projektet och deltog bland annat i en workshop där olika yrkeskategorier från förskolan i min stadsdel möttes och fick spåna på olika sätt kring ”nuläge”, alltså hur situationen var just då, och ”nyläge”, det vill säga hur en önskad situation skulle se ut i stället. Den samlade känslan av såväl handlingsplanen för förbättrad arbetssituation som nätverkande och möten med politiker var att det initialt kändes hoppfullt, som att vi blev lyssnade på och att vi togs på allvar, för att sedan gång på gång tvingas inse att ingenting över huvud taget förändras i verkligheten på förskolan i slutändan. Det är nedslående att ständigt påminnas om att förutsättningarna på golvet hela tiden blir snävare, även om det pratas om satsningar från politiskt håll, eftersom dessa antingen är riktade insatser till exempel kring digitala verktyg (som det öses pengar över) eller olika kompetenshöjande satsningar i form av föreläsningsserier, eller äts upp av ökade kostnader i verksamheterna.

⁵⁴ Förskoleavdelningen, *Slutrapport med handlingsplan – förbättrad arbetssituation för förskollärare och barnskötare* (Stockholm stad: Utbildningsförvaltningen, 2019), Internetkälla: [documentHandler.ashx\(insynsverige.se\)](https://documentHandler.ashx(insynsverige.se)) [Hämtad 2023-02-02].

Den här essäns bidrag blir att, med hjälp av yrkespersoners beskrivningar, ge ett inifrånperspektiv, att kroppsliga erfarenheter hänger ihop med organisationen, och att det påverkar görandet som sker i förskolan på olika sätt. Det blir relevant såväl för det förskolepedagogiska forskningsfältet som för forskningsfältet som undersöker den praktiska kunskapens teori eftersom dessa fält intresserar sig för att undersöka det som sker i förskolans verksamhet och hur yrkespersoners praktiska kunskap kan förstås.

Essän tar avstamp ifrån

Det finns en del forskning som visar hur organisationen i förskolan förändrats i takt med att samhället i stort anpassats till ett marknadsstyre, och över huvud taget gott om forskning som följt förskolans utveckling i Sverige.⁵⁵ Att situationen i förskolan är pressad och att många verksamma inom förskolan mår dåligt är heller ingen nyhet och flera undersökningar som tar fasta på hur stress påverkar förskollärare och barnskötare på olika sätt har genomförts.⁵⁶ Även kring ansvar i förskolan finns det studier, till exempel utifrån ett omsorgsperspektiv.⁵⁷ Den här essän fokuserar på en svensk kontext, men även i flera andra länder, till exempel Danmark, Schweiz och England finns studier som visar hur NPM påverkat utbildningsväsendet på olika sätt.⁵⁸ Eftersom den här essän utgår från en kommunal kontext i Stockholm blir slutrapporten för den handlingsplan för förbättrad arbetssituation för barnskötare och förskollärare som lades fram 2019 en slags språngbräda att ta avstamp ifrån. Särskilt viktigt blir det eftersom fyra år har gått sedan den kom och vi som är verksamma på

⁵⁵ Se till exempel: Hammarström-Lewenhagen, B. *Den unika möjligheten – en studie av den svenska förskolemodellen 1968–1998* (Stockholm: Stockholms universitet, 2013).

⁵⁶ Persson, S. Tallberg Broman, I. *Hög sjukfrånvaro och ökad psykisk ohälsa. Om dilemman i förskollärares uppdrag* (Malmö: Malmö Stad & Malmö universitet, 2019).

⁵⁷ Mie Josefsson, *Det ansvarsfulla mötet. En närhetsetisk analys av omsorgens innebörder i förskolan*. (Stockholm: Stockholm universitet, 2018).

⁵⁸ Se till exempel: Hangartner, J. & Svaton, C. J., "From autonomy to quality management: NPM impacts on school governance in Switzerland" i: *Journal of Educational Administration and History*, vol. 45, s. 354-369: <http://dx.doi.org/10.1080/00220620.2013.822352> [Hämtad 2023-04-30] och Hansen, J. R. "Application of strategic management tools after an NPM-inspired reform: Strategy as practice in Danish schools" i: *Administration & Society* vol 43, 2011, s. 770-806: [Application of Strategic Management Tools After an NPM-Inspired Reform: Strategy as Practice in Danish Schools - Jesper Rosenberg Hansen, 2011](#) [Hämtad 2023-04-30].

det kommunala förskolegolvet i Stockholm inte sett röken av de nödvändiga förändringar som skrivs fram i rapporten.

Deltagarna och pratpoesin

Under en period som sträcker sig över några månader besöker jag olika förskolor i Stockholm för att träffa de personer som ställt upp på att delta i mina intervjusamtal. Samtalen blir grunden till pratpoesin, som i sig blir grunden för mina tematiska analyser. I det här avsnittet presenterar jag de olika deltagarna genom pratpoesin deras samtal genererat till för att läsaren ska få lära känna dem och ta del av deras erfarenheter. Detta blir samtidigt en del av det påbörjade analysarbetet av det insamlade materialet. Pratpoesin skulle kunna presenteras i olika ordning, alltså tematiseras på olika sätt, eftersom det finns flera olika slags gemensamma nämnare mellan dem, men jag väljer att dela upp dem utifrån yrkeskategori i det här avsnittet för tydlighetens skull. I avsnitten som följer efter poesin kommer erfarenheterna vävas med teorierna och användas över yrkesgränserna, såväl för att hitta likheter som för att i vissa fall låta skillnader framträda. Vävandets mellan erfarenheterna och teorierna är en del av den rörelse mellan praktik och teori som hela den här essän syftar till att vara. I vävandets uppstår möjligheter till ny förståelse, tänker jag.

Förskollärarna

Den allra första jag möter är Mikaela. Hon visar in mig på en tom avdelning i en del av den stora förskola hon arbetar på. Det blir helt tyst när hon stänger dörren om oss, men inne på avdelningen vittnar spår av tidigare aktivitet. Några teckningar hänger fortfarande på väggen, lite möbler står kvar och i några hyllor ligger gamla sällskapsspel som ingen längre verkar intresserad av. Den plötsliga bristen på barn i Stockholm blir tydlig härinne. En avdelning som tidigare varit full av liv och rörelse har nu, åtminstone tillfälligt, lämnats åt sitt öde. Mikaela berättar att de försöker använda lokalen till lite allt möjligt numera och samtidigt som hon säger det öppnas en dörr från ett rum intill och en kollega tittar ut och berättar att hon sitter därinne och deltar i en utbildning digitalt, så vi ska veta. Mikaela skrattar åt kollegan som dök upp så plötsligt och säger att det inte är någon fara, innan hon sätter sig vid bordet mitt emot mig och börjar berätta.

Jag träffade förskollärare Mikaela

Hon pratade om organisationsförändringar

vilka känns markant,

i ytliga andetag.

En ökad administrativ börda,

motsvarande en heltidstjänst.

Och sen kärnuppdraget,

dom tjugo barnen!

Som ropar:

Mikaela,

Mikaela,

MIKAELA!

Och vars rymd inte låter sig fångas i

lärloggar,

språkkartläggningar,

nyhetsinlägg,

eller

undervisningsplaner med fokus på språk och rörelse.

Hon pratade om att vilja vara duktig,

att veta vad som syns som duktigt.

Vikten då av kollegor som säger:

Stopp! Mikaela, vad är viktigast här och nu?

När andetagen inte går att dra ner i lungorna,

vikten då av trygghet och mod.

Prioritera och välj bort

papper och dokument.

För barnen kan inte vänta.

(Eller är det just det dom kan?)

(”Kan”)⁵⁹

Det andra samtalet blir med Miranda. Det är det enda samtalet som jag har digitalt, via Zoom, på grund av det fysiska avståndet oss emellan numera. Miranda är den deltagare som slutligen valt att lämna sitt arbete som förskollärare för att pressen blev för stor, och i samband med det även lämnade Stockholm, för ett nytt liv i en mindre stad, i ett försök till att

⁵⁹ Pratpoesi skriven utifrån material från samtal med ”Mikaela” den 15 september 2022.

hitta ett långsammare tempo för sig och sin familj. Miranda har mycket att säga om vad arbetet som förskollärare har gjort med henne, de kroppsliga erfarenheterna bor i henne fortfarande, trots att det gått flera år sedan hon valde att lämna förskolans värld.

Jag pratade med förskollärare Miranda

Hennes kropp är ett spår, ett sår.

Hjärtklappning,

hög puls,

minnesproblem,

ytlig andning.

Det gick snett, när förskolans status skulle höjas.

Det blev kallt och kliniskt, sa hon.

Som att fila på omaka pusselbitar,

för att få dem att passa ihop.

Men också,

att aldrig lyckas.

Känna sig falsk.

Känna sig splittrad.

Och kroppen reagerade, hanterade, gav ifrån sig ilskna vrål.

En kramp i bröstkorgen!

Att till slut ge efter,

ge upp?

Komma till sans,

kring vad som är viktigt i livet.

Med en avverkad kropp som aldrig verkar återhämta sig

och ett drömyrke som inte längre är hennes.

För att lämna plats åt nya kroppar,

kalla fabriksarbetare,

vars tur det nu blivit,

att vara duktiga,

och slitas ut.⁶⁰

⁶⁰ Pratpoesi skriven utifrån material från samtal med "Miranda", den 18 september 2022.

Näst på tur av förskollärarna är Cornelia. Hon svishar fram när hon möter mig utanför den stora, moderna förskolebyggnad som är hennes arbetsplats. Visar mig in i de sprillans nya lokalerna och jag tittar storögt när hon går före mig in i förskolans konferensrum, komplett med långbord, whiteboardtavla och förberedd yta för projicering av mötesdagordningar. ”Det här är den nya tidens förskola, rummet andas business”, hinner jag tänka. Snart sitter vi mitt emot varandra vid det långsmala bordet och då rinner orden ur Cornelia.

Jag träffade förskollärare Cornelia

Hon blir en björnmamma
till tjugo små björningar,
när kollegorna är borta.
En björnmamma, på golvet
vars ramar blir stora nog för att fånga
alla barnens uppmärksamhet.
Den bästa leken!
Enligt barnen. Och Cornelia.
För då är hon där,
med hela kroppen,
utan undervisningssyften.
Annars ett huvud fullt av:
Administration! Dokument! Planeringar!
Som samlas på tusen kom ihåg-lappar,
och som skapar spända käkar och halsandning,
men som ändå är ingenting, jämfört med
hjärtats stress,
den i relation till barnen,
som sprider sig som en förlamning
i hela kroppen,
och med jämna mellanrum,
orsakar en totalkrasch,
i form av sängliggande.⁶¹

⁶¹ Pratpoesi skriven utifrån material från samtal med ”Cornelia”, den 11 oktober 2022.

Sist ut av förskollärarna blir Markus. Det har gått några månader sedan jag genomförde det första samtalet och mörkret börjar lägga sig över Stockholm. Jag är tidig till vårt möte och en kollega till Markus visar mig in i personalrummet där jag slår mig ner i en soffa som skriker kommunal verksamhet. Det luktar nytt, lite plastigt blandat med fräscht trä, och jag gluttar ut genom fönstret och ser gården nedanför, där Markus fortfarande är i full gång i sitt arbete tillsammans med barnen. När hans arbetspass så småningom är slut kommer han upp till mig och jag hinner känna ett strå av dåligt samvete över att jag tar av hans tid när arbetsdagen är slut, innan Markus slår sig ner i soffan mitt emot och börjar prata.

Jag träffade förskolläraren Markus

som berättade om minnesproblem
och en kropp som blir apatisk
när den kommer hem.
För kollegor är ständigt sjuka, och inga vikarier.
Däremot: administrationsbörda,
och att bombarderas av föreläsningskunskap,
men aldrig få tid till att bearbeta den.
Tröttheten som uppstår då,
och kreativiteten som dör.
Markus pratar om leken,
som den centrala undervisningen i förskolan,
och om valet att inte stjäla från barnens tid.
Men också om konsekvensen
att jobba hemma med undervisningens innehåll
för att värna den egna arbetsglädjen.
Och vem bestämde att likvärdighet,
är synonymt med exakt samma,
när det var precis så det inte skulle bli?
Markus vittnar om en gigantisk organisation
som skevar,
blöder pengar, på fel saker.
Bam, bam, bam,
Markus behöver inga fler lådor med magnetiles.⁶²

⁶² Pratpoesi skriven utifrån material från samtal med "Markus", den 1 november 2022.

Barnskötarna

Det visar sig vara lite svårare att hitta barnskötare som vill ställa upp på mina samtal, men med hjälp av kontakter lyckas jag övertala tre personer som tackar ja. Det gläder mig eftersom jag tänker redan innan att det känns viktigt att alla tre yrkeskategorier som är representerade inom förskolan får komma till tals i den här essän. Först ut blir Sima. Hon ursäktar sig till en början och säger att hon inte vet om hon har så mycket att bidra med, men vi sätter igång ändå och det visar sig snart att hon har många viktiga erfarenheter hon generöst delar med sig av.

Jag träffade barnskötare Sima

som beskrev nio år i Stockholm stad.

Hon är med barnen nu

medan förskollärarna sitter i möten.

Och Simas planeringstid försvann,

så barnen får göra spontana aktiviteter

(pärla, bygga, rita)

Sima, som vill erbjuda digitala verktyg,

men robotbollen Sphero som aldrig är laddad,

och Sima som inte har tid att sätta i kontakten.

För någon behöver kissa och någon behöver tröst

och när förskollärarna kommer,

hinner de inte prata med Sima.

Men Sima får ju gå på barnskötarforum

en gång i månaden, och prata om något

(språk, rörelse, digitala verktyg)

Och så barnen som säger till Sima

vad de vill göra,

och så Sima som lyssnar, men kan inte.

För hon måste stå på gården

medan förskollärarna sitter i

möte, möte, möte, möte,

möte, möte,

möte.⁶³

⁶³ Pratpoesi skriven utifrån material från samtal med "Sima", den 20 oktober 2022.

Efter Sima blir det dags för Jonas, som redan när vi haft mejlkontakt berättat att han gärna samtalar om organisatoriska erfarenheter och att han känner sig svältfödd på meningsfulla samtal. Det märks när vi ses att så är fallet, för när vi slagit oss ner i sofforna i personalrummet på hans arbetsplats, som även det skriker kommunal verksamhet, kommer samtalet snabbt igång.

Jag träffade barnskötaren Jonas

som numera reduceras till sin yrkeskategori

oavsett vilka kompetenser han har.

Jonas undrar var samtalet tog vägen

och när lyssnandet försvann?

Han svälter

efter meningsfulla pedagogikprat.

Han äts upp

av diskussioner om vem,

som ansvarar för förrådet på gården.

Jonas sa att förskolans värld

speglar omvärlden:

alltmer opersonlig, likriktad.

Då behöver ingen ta verkligt ansvar,

och det mätbara, som kan dokumenteras

blir det enda som räknas.

Lärloggar publiceras, check!

Kunskap och vetenskap matas ut

på löpande band, jagar status

utan tid till förankring.

Alla har sett språkfilmerna, check!

När bandet rullar konstant, utarmas förskolan

på innehållet, det med barnen

som skapar Jonas energi, kreativitet och arbetsglädje.⁶⁴

⁶⁴ Pratpoesi skriven utifrån material från samtal med "Jonas", den 1 november 2022.

Samira är sist ut av alla samtalsdeltagare. Hon tackar ja efter lite tvekan, precis som Sima. Samira sticker ut i jämförelse med de andra deltagarna på så vis att hon är den som verkar minst kritisk till organisationen vi alla arbetar inom, och också den som upplevs som minst påverkad av arbetsituationen. Hon är lugn när hon pratar, tänker efter noga och använder en ganska låg röst när hon slutligen svarar på mina frågor.

Jag träffade barnskötare Samira

Hon uppskattar en modern organisation,
som avsätter en timme för medarbetarsamtal
och strukturerar upp gemensamma inköp.
Samira saknar den mindre förskolan
med tid för lugn frukost,
men uppskattar möjligheterna till lösningar,
som en stor förskola med många pedagoger erbjuder.
Hon berättar sansat om
personalkaos
med pedagoger och barn
som flyttas mellan avdelningarna.
Men ändå, verkar inte Samira uppleva
stress,
krav,
eller stram styrning.
En sällsynt blomma
bland murknande löv.
För vad skiljer henne från
Jonas, Cornelia, Markus, Camilla, Therese, Sima?
Svaret, säger Samira,
är stabila och tillåtande kollegor,
som inte bytts ut särskilt ofta
och möjligheten att arbeta deltid
ett helt yrkesliv
vilket skapat rum för
återhämtning.⁶⁵

⁶⁵ Pratpoesi skriven utifrån material från samtal med "Samira", den 3 november 2022. Det framkommer i såväl texten som i poesin att Samira stack ut. Det hade kunnat bli en egen analys, men eftersom Samira själv

Rektorerna

Så har det blivit dags att lära känna rektorerna Titti och Mona som även de lämnat viktiga bidrag till den här essän. De blev bara två, och därmed i minoritet i sammanhanget. Rektorerna visade sig vara den svåraste yrkeskategorin att få med på samtalståget, vilket egentligen var ganska väntat. Rektorsrollen är något annat än den som förskollärare och barnskötare, de är ansvariga för verksamheten och chefer över pedagogerna, vilket per automatik verkar skapa viss känslighet kring att uttrycka sig. För mig är det tydligt hur rektorsrollen även den är väldigt låst och styrd av krav som kommer högre uppifrån i organisationen, därför är jag oerhört glad över att Titti och Mona ställde upp och delar med sig av sina erfarenheter. Först träffade jag Titti, hon mötte upp mig vid grinden utanför en av de förskolor som hon ansvarar över. Vi satte oss i ett liknande rum som jag redan berättat om, de fräscha konferensrummen som luktar nytt och signalerar business visade sig visst bli norm som lokal för samtalens genomförande, det var inget jag förväntat mig innan. Hur som helst, Titti ger ett varmt och vänligt intryck, vi småpratar lite innan jag slår på diktafonen och börjar läsa upp det muntliga samtycket, sedan sätter vi igång.

Jag träffade rektor Titti

som vurmar för
struktur och organisation,
och pratar sig varm om
att avlasta sina pedagoger.
Hennes vision är att rikta om
från att kasta pil med ögonbindel,
till att låta kunskap och forskning regna ner,
ända ut i kapillärerna på hundra anställda.
Och att alla ska utgå från samma
dokument
för att slippa tänka
på inskolningen (*introduktion*)
eller föräldramötet (*vårdnadshavare*)
om och om igen.

förklarade sin uteblivna stress med möjligheten att kunna arbeta deltid ett helt yrkesliv i kombination med många år i ett stabilt arbetslag, så valde jag att inte analysera det mer i den här essän.

Men också:

Att ta anställning, i en politiskt styrd organisation,
är att tacka ja, till att göra det bästa möjliga av det vi har.
Och för en rektor, säger Titti,
är sänkta sjukskrivningstal,
och pedagoger som stannar,
presenter
motsvarande pedagogernas
doftljus och chokladaskar.⁶⁶

Sist ut i texten blir det Monas tur. Vi möts på en av de förskolor hon tidigare ansvarat för som rektor. Mona är relativt nybliven pensionär, men verkar uppsluppen inför att vara tillbaka på en av sina gamla arbetsplatser och småpratar glatt med bekanta ansikten hon möter när vi går igenom hallarna. Vi sätter oss i personalrummet där de marinblå tygen på sofforna inte låter oss tvivla i vilken typ av miljö vi befinner oss den här gången heller. Mona har läst underlaget till samtalet och det märks direkt att hon har mycket att säga om det jag vill undersöka.

Jag träffade pensionerade rektorn Mona

En föreståndare, förskolechef, rektor
som jobbat kommunalt sedan 1977,
berättar om en organisatorisk ballong som blåstes upp.
Och en ryggsäck som kånkades emellan,
som blev tryggheten, när förskolorna blev fler.
Från sju pedagoger
till slutligen hundra medarbetare, innan ballongen sprack,
och Mona la ryggsäcken på hyllan.

(Hur kan man vara chef över folk man inte ser?)

Hon pratar om förskolan då som en demokratisk organisation,
och pedagogerna då som samhällsförbättrare.
Nu professionella yrkesutövare som mäter värdet i plånboken
och där en toppstyrd organisation signalerar
sluta tänk själv.

⁶⁶ Pratpoesi skriven utifrån material från samtal med "Titti", den 13 oktober 2022.

En sorg över förskollärare som frikopplas från barnen,
och allt det tekniska som gjorde intrång,
det tog över.

Att då vara rektorsrebell, genom att just tänka själv och säga:

Visst, olika mötesforum, men när ska de vara med barnen?

Mona pratar om kvalitet som inte är
föräldrars nöjdhet eller en budget i balans.

Nej, uppdragsgivaren är nästa samhälle,

vars medborgares välmående

borde vara vårt enda kvalitetsmått.

Mona beskriver glädjen i alla människor hon mött i sitt arbete,

men på frågan om hon skulle vilja arbeta som rektor nu,

kommer svaret på en millisekund:

*nej!*⁶⁷

Så är essäns alla deltagare presenterade genom den pratpoesi jag skrivit fram utifrån materialet från samtalen. Poesin utgör starten på analyserna som presenteras i avsnitten som följer, vilka fokuserar på att undersöka de frågor jag ställt utifrån essäns tankefigur om NPM som en främmande invasiv art i den kommunala förskolan vilken orsakar ökade organisatoriska avstånd.

⁶⁷ Pratpoesi skriven utifrån material från samtal med "Mona", den 14 oktober 2022. Anledningen till att jag valde en deltagare som inte längre är yrkesverksam är dels att det inte var så lätt att hitta rektorer som ville ställa upp på samtal, dels att jag var intresserad av friheten det innebär med en pensionerad deltagare. Mona har dessutom arbetat ett helt yrkesliv inom förskolan och därmed sett organisationen förändras, vilket kändes viktigt för min undersökning.

Tankar om kroppslighet

Cornelia virvlar in i det fräscha konferensrummet. Trots att vi aldrig träffats tidigare flyter samtalet på väldigt enkelt. När jag närmar mig frågorna om kroppen tvekar jag, eftersom mina tidigare erfarenheter av att samtala med pedagoger om kroppsliga erfarenheter är många verkar kring ha svårt att sätta ord på dem. Kanske på grund av att vi inte är vana att prata om den på det sättet? Eller för att det innebär att kliva över en gräns till ett förbjudet område, att ta in det mest privata, i arbetssammanhanget? Trots att kroppen ju egentligen är där hela tiden. Men Cornelia överraskar mig! Hon svarar lika tryggt på frågorna som rör kroppen som hon gjort kring de andra frågorna. För Cornelia verkar uppdelningen mellan arbetet i barngrupp och det numera allt större administrativa uppdraget utanför barngrupp representera olika kroppsliga erfarenheter. Hon beskriver att hon försöker vara lite mer som en snigel eller sengångare när hon är tillsammans med barnen, för att saker ska få ta tid då, men att hon känner själv hur hon låter kroppen springa iväg när hon stänger dörren till avdelningen bakom sig för att utföra de administrativa uppgifterna, då är hon rapp i kroppen, extremt effektiv, säger hon själv. För Cornelia är det stress i relation till barnen som är den absolut värsta, den som i perioder får hennes kropp att totalt ge upp och som då gör att hon då inte kan komma upp ur sängen. De situationer hon beskriver som misslyckanden i relation till barnen, då stressen tagit över trots hennes ambition att sänka tempot, är situationer då hon inte hunnit stanna upp, möta och se barnen och deras behov. Ett exempel hon berättar är hur hon vid ett tillfälle stressar på en barngrupp som är på väg ut på eftermiddagen. De måste ut på gården snabbt på grund av personalbrist och ett barn gör motstånd men Cornelia hinner inte lyssna in vad det handlar om utan tvingar ut barnet, som är ledset och gråter och försöker beskriva något för Cornelia. Till slut, när de redan är ute, visar det sig att barnets sko är för hårt knuten och i skon ligger en stor sten, som gör ont och skaver på barnets fot så hen knappt kan gå. Cornelia beskriver hur det känns som att den egna kroppen dör när hon gör en sådan upptäckt, att hennes stress drabbar ett barn så konkret.

Kroppens splittring

Utifrån Cornelias beskrivning av situationen, som fler deltagare återkommer till och jag själv också har erfarenheter av, tolkar jag exemplet med stenen i skon som en konsekvens av de ökade avstånden inom organisationen. Allt oftare står vi utan vikarier och de som arbetar med

vikarietäckningen är allt mer sällan på plats på förskolan utan arbetar centralt för hela enheter och räknar antal barn och pedagoger i ett digitalt system. De slipper se stressen på golvet som personalbrist orsakar och därmed tänker jag att det blir klart lättare att acceptera att det inte finns vikarier att tillgå. Dessutom är det långt mer komplext än att räkna antal närvarande huvuden. Olika individer, såväl vuxna som barn, har olika behov och olika lätt att anpassa sig till stressiga situationer. I vissa grupper kan det fungera att vara två pedagoger på 15 äldre barn om det är två erfarna pedagoger på plats, medan i andra barngrupper och i andra pedagogkonstellationer är samma antal helt otänkbart.

Cornelia varvar orden *stress* och *ångest* i kroppen parallellt när hon beskriver den här kroppsliga erfarenheten i relation till barnen. Hon kallar det för en stress eller en ångest som sitter i hjärtat, jämfört med den andra, som är relaterad till administrativa arbetsuppgifter, som sitter i hjärnan, och ett stort ansvar framträder när hon beskriver sin känsla i relation till hjärtats stress:

Den andra ångesten, den är mer att ... nu har du förstört något för evigt, det här går inte att reparera. Och den är ju mycket mera, den sätter ju sig, för den gör en ju också ledsen. Den andra [stress kring administrationen] gör mig inte ledsen. Då är det mer såhär, här har jag "kukat ur", jag får fixa det här, men den här gör mig ju, den är ju ... den värsta.

Det Cornelia beskriver, en slags splittring i kroppen som är kopplad till arbetsuppgifterna, verkar vara en vanlig upplevelse för de som arbetar inom förskolan idag, framför allt bland förskollärarna jag pratat med. I relation till tanken om NPM som en främmande invasiv art som trängt sig in i förskolan tolkar jag det som Cornelia beskriver om splittringen i kroppen som ett resultat av att de administrativa uppgifterna som breder ut sig allt mer orsakar stressen i hjärnan, men också den i hjärtat eftersom den administrativa invasionen gör att förskollärares arbete kommer allt längre bort från kärnverksamheten, alltså den med barnen.⁶⁸ Många pedagoger blir sjuka ofta och det är vardag med långtidssjukskrivningar i förskolan på grund av olika arbetsrelaterade sjukdomar, men ändå upplever jag att det hanteras som

⁶⁸ Se Widmalm, s. 227 för resonemang kring hur incitamentsstrukturerna inom till exempel vård, skola och omsorg för yrkespersonerna inom dessa branscher allt längre bort från kärnverksamheten.

avgränsade företeelser eller i svepande ordalag.⁶⁹ Sällan lyfts yrkespersonernas egna ord och kroppsliga erfarenheter upp och systematiskt kopplas samman med organisationen de arbetar inom. Det blir dock tydligt i mina samtal hur självklart det är för yrkesverksamma att allt detta hänger ihop. Ur Markus pratpoesi:

// en kropp som blir apatisk
när den kommer hem.
För kollegor är ständigt sjuka, och inga vikarier.
Däremot: administrationsbörda,
och att bombarderas av föreläsningskunskap,
men aldrig få tid till att bearbeta den.
Tröttheten som uppstår då,
och kreativiteten som dör.

Kroppen är förskolepedagogers främsta arbetsverktyg. Den bär oss under arbetsdagen och den bär även barnen vi möter, såväl rent bokstavligt som mer bildligt menat. Att prata om kroppen som redskap, gärna i form av ett slitet redskap, skadat eller förbrukat, det händer. Pedagogers ryggar brakar ihop, knän slits ut och händers hud spricker av frekvent användande av handsprit. Men att prata om kroppsliga erfarenheter ur ett fenomenologiskt perspektiv, det vill säga ur ett erfarenhetsperspektiv, som grunden till den egna subjektiviteten och relationen till världen, det är mindre vanligt. Min bild är att kroppen står i centrum för det som händer, samtidigt som den är helt osynliggjord. När den hanteras är det som en avgränsad företeelse, inget som kopplas ihop med den mänskliga erfarenheten i övrigt. Maria Pröckl beskriver skillnaden mellan kroppen som objekt och kroppsfenomenologins tanke om den levda kroppen på ett bra sätt: ”Skillnaden mellan kroppen som objekt och kroppen som levd är att kroppen som objekt är den kropp som är synlig för andra och kroppen som levd är första persons erfarenheten av denna objekt-kropp”.⁷⁰ Ett kroppsfenomenologiskt perspektiv hjälper mig tänka att vi både har en kropp och att vi är en kropp och när jag analyserar det mina samtalsdeltagare berättar om vill jag låta den levda kroppen framträda eftersom den tanken öppnar upp för flera lager av sätt att tänka kring hur yrkesverksamma personer inom förskolan förhåller sig till sin kroppslighet i

⁶⁹ Slutrapport med handlingsplan - för förbättrad arbetssituation för förskollärare och barnskötare, s. 8–10.

⁷⁰ Pröckl, s. 84.

arbetet. Våra kroppar påverkas på olika sätt, får fysiska skador, psykiska sår, av hur arbetet påverkar oss, men kropparna bär också på kunskaper och skapar strategier för att klara av att navigera i organisationen.

Kroppsliga spår och speglingar

Pröckl skriver om *kroppens spår*, som en del av hur kroppen hänger ihop och är en del av rummet och världen. Hur vi blir en del av världen och den av oss och hur vi kan märka i kroppen det förlopp som livet inneburit för oss.⁷¹ I den här essän får tanken om kroppens spår framträda som viktiga bidrag till att förstå den kommunala förskoleorganisationen vilken alla som deltar i texten är eller har varit en del av. Förskolläraren Miranda benämner just sin kropp som ett spår av vad förskolearbetet gjort med henne, men också att hennes kropp är ett sår. Hon är den deltagare som till slut valt att lämna förskolan eftersom arbetet där gjorde henne för sjuk för att stanna kvar, trots att hon egentligen inte ville sluta. Miranda har nära till att beskriva hur arbetet påverkat kroppen och henne som person, hon beskriver målande hur de ökade kraven och det minskande egna inflytandet skapade en skenande stress som satte sig på olika sätt i kroppen, gav olika kroppsliga erfarenheter, vilka i Mirandas fall ledde till stort lidande. Nästan alla deltagande pedagoger kan beskriva kroppsliga erfarenheter i relation till arbetet på förskolan och hur det är organiserat. Markus nämner hjärntrötthet och en fysisk trötthet, en slags apati som intar hela kroppen, efter arbetsdagens slut:

Jag kan känna en stor hjärntrötthet, ibland kan jag säga såhär: "Vad var det jag skulle göra nu?" och liksom, så, jag kan ha svårt att ... jag kan tappa minnet ibland helt enkelt. Och det är för att det är för mycket som ligger i hjärnan. // Och så trötthet // En trötthet i kroppen, framför allt när jag kommer hem, så kan det vara att den bara liksom [sjunker ihop i stolen för att visa hur kroppen är slut och inte orkar mer].

Barnskötaren Jonas berättar om att det känns som att kroppen svälter när han som barnskötare numera allt mer sällan får bli delaktig i meningsfulla pedagogikprat, vilket skapar en stress

⁷¹ Ibid., s. 90.

som sätter sig i magen och orsakar smärta, likt en besvärande hunger, tänker jag mig utifrån hans målande svält-beskrivning. Mikaelas kroppsspår handlar om andetaget, hon beskriver att när de administrativa uppgifterna stressar henne för mycket kan hon inte längre dra djupa andetag ner i lungorna. Då upptäcker hon sig själv pustande ytligt efter nytt syre och måste tvinga sig att, åtminstone tillfälligt, strunta i dessa uppgifter för att kunna djupandas igen. Hon säger senare att problemet med det är att det är en kortsiktig lösning, uppgifterna samlar sig i de allra flesta fall på hög, vilket i slutändan leder till ännu mer stress. De flesta av deltagarna berättar om kroppsliga erfarenheter kopplat just till andningen, hur den verkar vara en tydlig indikator, en slags ”temp” på hur arbetet påverkar. Det pratas om ”halsandning” och ”ytlig andning”, eller att inte kunna dra djupa andetag ner i lungorna, för att nämna några av deltagarnas formuleringar kring andningen.

Och så min kroppslighet, som påminner mig om min egen upplevelse av ökade avstånd och organisatorisk invasion genom huvudvärken som tränger fram över tinningarna och trycker på bakom ögonen, hur den hindrar mig från att tänka klart och uppbringa ork i arbetet. Men också mina nagelband, som jag gnager frenetiskt på i perioder, som att jag försöker skala bort något? Kanske har den invasiva arten NPM invaderat inte bara själva förskolan, utan numera också min och de andra deltagarnas kroppar? Men gnagandet hjälper inte, huden på fingrarna återbildas gång på gång och huvudvärken försvinner, åtminstone tillfälligt. De är inte roten till det kroppsliga obehaget, utan bara ett symptom, tänker jag. I min undersökning blir det tydligt hur kropparna reagerar på olika sätt när deltagarna försöker kämpa på i sitt arbete och prestera, men hamnar i splittring eller konflikt kring uppdraget. På så vis blir kropparnas spår deltagarnas vittnesmål om vad avstånden i organisationen och den organisatoriska invasionen gör med dem.

Merleau-Ponty pratar också om mellankroppslighet, vilket innebär att kroppen förhåller sig till, eller får syn på, sig själv med hjälp av andra, han skriver:

Så snart vi ser andra seende har vi inte längre bara framför oss tingens pupillösa blick och spegelfönster, denna svaga reflex, denna spökbild av oss själva som de frammanar genom att

utpeka en plats bland dem från vilken vi ser dem. Hädanefter är
vi fullt ut synliga för oss själva genom andra ögon: //⁷²

Jag förstår tanken om mellankroppslighet som att min blick hjälper till att forma den andres kropp, göra den överblickbar, och vice versa. I mina samtal blir det tydligt att vi inte bara upplever världen genom våra egna kroppar, utan även med hjälp av andras.⁷³ När Cornelia beskriver sin kroppsliga splittring får jag plötsligt insikt om hur den splittringen bor även i min kropp, till exempel. Och Mikaela berättar om vikten av kollegor som hjälper henne att se att hon inte kan andas ordentligt och då stötta kring att prioritera bort de administrativa uppgifterna. Hur de då speglar sig i henne, och hon i dem, kring vad som egentligen är viktigt i arbetet. I relation till det mellankroppsliga blir det även relevant hur Merleau-Ponty menar att kroppen står i relation till tingen och rummet. Kroppens rörelser bildar en enhet med rummet, när vi sträcker oss efter ett föremål är kroppen redan i relation till föremålet, den bebor det.⁷⁴ Det sättet att tänka kring relationen mellan kroppen, tingen och rummet blir intressant i min undersökning utifrån de allt större enheterna som förskolorna är indelade i, samt den ökade rörligheten inom organisationen för såväl pedagoger som för rektorer. Mona beskriver sin ryggsäck som ett slags ankare när förskolorna hon ansvarade för blev fler och fler, hon målar upp en bild av hur hon kånkade ryggsäcken mellan förskolorna och landade i olika kontorsrum för att få möta pedagogerna fysiskt och utföra sitt arbete på plats:

Jag tror ju fortfarande, att man måste ... man kan inte vara chef
över folk man inte ser, man måste välja den ... Det blev litegrann
det ryggsäcken blev då. Tryggheten.

Bristen på en egen fast arbetsplats kompenseras med ryggsäcken i vilken hon packade sina nödvändiga arbetsredskap och kunde på så vis bebo rummen på de olika förskolorna och möta pedagogerna hon var chef för rent mellankroppsligt. I den nutida organisationen blir rektorerna allt mer frånvarande fysiskt och det är inte ovanligt att de arbetar från ett centralt kontor på en av sina större förskolor, i ett rum på stadsdelens förskoleavdelning eller att de utför sina arbetsuppgifter mestadels från ett hemmakontor. Detta leder till att

⁷² Maurice Merleau-Ponty, "Sammanflätningen – Kiasmen" i: *Lovtal till filosofin – essäer i urval* (Stockholm: Brutus Östling bokförlag, 2004) s. 267.

⁷³ Pröckl, s. 87.

⁷⁴ Merleau-Ponty, *Kroppens fenomenologi*, s. 102.

rektorskropparna allt mer sällan bebor rummen på förskolorna de ska leda, vilket självklart leder till avstånd i relation till såväl verksamheterna som pedagogerna de är chefer över. Mona som varit rektor i många år i samma stadsdel, och som därmed sett organisationen förändras med egna ögon, har tänkt mycket på detta. ”Man kan inte vara chef över folk man inte ser”, upprepade hon flera gånger under vårt samtal. Men idag verkar det snarare bli allt mer vanligt, utifrån beskrivningarna som deltagarna ger. I mina analyser blir Tittis tydliga strukturer i form av gemensamma mallar och dokument motsvarande slags ankare som Monas ryggsäck. Det förstår jag som en konsekvens av de allt större organisationerna som inte längre är överblickbara för rektorskropparna, förskolorna är helt enkelt för många för att de ska ha möjlighet att närvara fysiskt i den utsträckningen att de kan bebo dem kroppsligt och vara en chef som ser sina anställda med egna ögon. Då kan de digitala dokumenten förstås som ett sätt för rektorerna att förkroppsliga och bebo förskolerummen utan att närvara fysiskt, för att försöka skapa överblick och en slags kontroll kring den stora organisation de ansvarar över. Titti pratar om att en del av hennes ansvar är att all kunskap och forskning ska sprida sig, ”regna ner”, som hon uttryckte sig, till alla anställda i enheten och att vägen dit är genom den tydliga struktur hon och hennes rektorskolligor arbetat fram i form av gemensamma strukturer och dokument som alla ska utgå ifrån. Och i den visionen verkade inte hennes fysiska kropp, hennes faktiska närvaro, vara viktig. För mig är det tydligt att den digitala strukturen med mallar och dokument som pedagogerna ska följa hör ihop med den styrande organisationsformen, att det alltså är ett sätt att effektivisera och kontrollera för att möjliggöra stora organisationer. Detta också i en tid då pedagogerna inte längre har tid att tänka själva kring frågor som rör introduktion och vårdnadshavarmöten, för att använda Tittis exempel kring frågor som standardiserats i gemensamma mallar i hennes (och även många andras) enhet. Utifrån tanken om NPM som en främmande invasiv art i förskolan blir dessa dokument en del av det invasiva rotsystemet som sprider sig mellan förskolorna och som bidrar till ökade avstånd på så vis att så länge dokumenten finns tillgängliga behöver inte rektorerna vara på plats fysiskt, vilket jag tänker skapar en slags mellankroppslig förskjutning där de digitala systemen få kliva in istället för rektorskropparna och bli något för pedagogkropparna att förhålla sig till.

Kroppens frånvaro

Leder intresserar sig i boken ”The absent body” för den frånvarande kroppen, och pratar om hur den egna kroppen sjunker undan, försvinner, när vi engagerar oss i världen. Han pratar då om kroppens förhållande till världen som en *från-till relation*, där vår kropp inte upptar vår uppmärksamhet när vi är riktade mot världen, tvärtom blir den alltså frånvarande för oss då.⁷⁵ Tanken om den frånvarande kroppen blir högst relevant i den här essän, både utifrån det ovan nämnda ökade kroppsliga avstånd mellan de som arbetar inom organisationen och utifrån att det visar sig i mina samtal att det är ganska svårt att formulera sig och samtala om kroppsliga erfarenheter, trots att ju kroppen är med oss hela tiden i vårt arbete på förskolan. Utifrån Leders tankar om den frånvarande kroppen blir det relevant att diskutera vad det är vi är så upptagna av i världen (eller kanske snarare organisationen i den här kontexten?) som gör att våra kroppar glöms bort, ända tills de verkar ta saken i egna händer och ge ifrån sig vrål av olika slag, skapa sårigheter och tränga sig på. Leder menar att det är just i dessa ”dysfunktionella tider” som kroppen träder fram, när den i vanliga fall är upptagen av att vara ”förlorad i världen”, uppslukad i vad Leder kallar ett nät av avsiktliga invecklingar genom vilka vi formar kropp med andra ting.⁷⁶ Jag tolkar det som att när allt rullar på, när arbetet flyter, behöver inte kroppen göra sig påmind. Utifrån hur statistiken kring sjukskrivningar ser ut i förskolan idag, och alla vittnesmål som framkommit i mina samtal, blir det tydligt att vi befinner oss i klart dysfunktionella tider, för att använda Leders ord. Jag tänker på mina egna fingrar, att jag biter frenetiskt på skinnet utan att tänka på det, och hur blodet som plötsligt rinner gör att jag blir påmind om att jag är stressad. Samma sak med huvudvärken som slår till som en käftsmäll, en ögonöppnare. Alla berättelser om kroppsliga erfarenheter i relation till arbetet som deltagarna delar med sig av. När andetagerna plötsligt inte går att dra ner hela vägen ner i lungorna, eller när hela kroppen sjunker ihop hemma efter en arbetsdag, oförmögen att göra något mer. Är det kropparnas sätt att tala klarspråk om vår arbetssituation när vi inte har tid att lyssna?

⁷⁵ Leder, s. 15–16.

⁷⁶ Leder, s. 160.

Tankar om görande

Den kroppsliga splittringen jag beskriver ovan framträdde framför allt i samtalen med förskollärarna. I samtalen med barnskötarna blev det en annan typ av konflikt som blev synlig och dominerande, och den handlar om yrkesrollen och en upplevd förskjutning kring görandet som är kopplad till den. Jonas tar fasta på min upplevelse av ökade avstånd och pratar mycket om det i relation till våra olika yrkeskategorier inom förskolan, hur avståndet mellan dem ökat och hur han upplever att synen på dessa har förändrats på bara några få år. Jonas upplever att han reducerats till sin yrkeskategori, att han numera endast ”är barnskötare”, vilket i hans upplevelse verkar innebära framför allt brist eller oförmåga på olika sätt och hur den känslan får honom att tappa tron på sig själv och i delta i att ta ansvar för att driva det pedagogiska arbetet framåt:

Till slut börjar jag ju tro det själv, att nä, jag kan ingenting längre, för att lärarna hela tiden ba: ”Vi ska göra så här”, men jag jobbade ju i åtta år i förskollärargrupp. // Med fortbildningar, höll i studiebesök och det, men helt plötsligt är jag bara en barnskötare. // Just att du blir behandlad som ... ett slags tjänstehjon // då känns det så här liksom: ”Ge mig mina arbetsuppgifter så gör jag väl det då”.

Jonas menar att ledningen i hans enhet missar en mängd kompetenser han och andra barnskötare har med sig och exemplifierar med erfarenheter från tidigare utbildningar och arbeten som gett honom kunskaper vilka han tidigare kunde få uppmärksamhet och uppmuntran för att arbeta med i sitt arbete på förskolan, som att arbeta språkutvecklande med hjälp av drama, till exempel. Han berättar att man nu, istället för att använda kompetenser som redan finns bland pedagogerna, köper in filmade föreläsningar vilka pedagogerna ska sitta och titta på, under den pedagogiska utvecklingstiden:

Just det här från Stockholm stad med språklig satsning, vi satt och tittade häromdagen på en kortfilm om en utbildare med bakgrund som skådespelare, om att jobba språkutvecklande med drama, och där blir det återigen så, vi behöver inte ta in

någon [utifrån], inventera istället, som chef; "Vad har jag för pedagoger?" // Aha, du har teaterbakgrund, oj, du kan programmera, bra, då ger vi de här timmarna så kan ni... //

Såväl Sima som Samira är inne på liknande resonemang som Jonas, just erfarenheter kring att reduceras till sin yrkeskategori verkar starka, och att innebörden av att "vara barnskötare" har förändrats även för dem, vilket påverkar vad de gör med barnen. Samira berättar om att hon är van att ansvara för vissa ämnesområden i sitt arbetslag, senast kring att arbeta med rörelse och matematik, och även att ansvara för att hålla i samtal med vårdnadshavare. Allt detta hänger på en skör tråd i samband med att enheten hon arbetar i håller på att förändras, vilket kommer leda till att barnskötarna i allt mindre utsträckning kommer få möjlighet till planeringstid, vilket leder till att de heller inte kan ansvara för någon del av undervisningen eller samtal med vårdnadshavare. Simas enhet ordnar visserligen nätverk för barnskötare, där de får samtala kring frågor som även förskollärarna nätverkar kring, den senaste tiden i Stockholm har det handlat mycket om digitala verktyg och språk, men eftersom Sima inte heller har möjlighet till planeringstid upplever hon sig aldrig ens hinna med att ladda de digitala verktygen hon så gärna skulle vilja testa att använda tillsammans med barnen:

Till exempel om jag vill jobba med den här ... Sphero [digital robotboll], jag vill verkligen göra det med barnen, men alltså ... varje gång, det finns inte den här tiden, man måste ladda den, man måste förbereda, man måste ha tid. // Det är inte så lätt, när man har alla barnen, kanske någon som är sjuk och någon vab:ar // Sen tänker man: "Det gör inget, vi gör det imorgon", men sen händer det inte imorgon // Jag vill att barnen ska få prova den här // Det är för deras skull vi har allt det här materialet på förskolan.

Upplevelsen av ensamarbete, framför allt utan förskollärarkollegan på plats, verkar också vara stark hos barnskötarna jag pratat med. I samband med att rollerna och ansvarsfördelningen skrivits fram tydligare har andelen möten och det administrativa arbetet för förskollärarna ökat, vilket leder till att barnskötarna ofta upplever sig stå på gården med barnen i väntan på att förskollärarna ska komma tillbaka. Sima igen:

Man hinner inte prata. Till exempel om förskollärarna har möte i en och en halv timme, knappt att man hinner hälsa sen och om vi ska gå till skogen eller dela upp oss. Sen skickar dom [rektorerna] ibland på mejlen men du vet, vi har inte alltid tid att läsa, du vet, barnskötarna har inte längre någon planeringstid. Förut hade vi en timme så vi kunde gå in och planera till någon aktivitet, skriva, titta på mejlen.

Utifrån det som kommer upp i samtalen om yrkesrollerna, vad som ingår i dem, vem som ska göra och ansvara för vad, väcks tankar i mig om görandet som sker på förskolorna. Att verka inom den kommunala förskolan är ett mångbottnat arbete. Vi befinner oss längst ner i en utbildningshierarki som är politiskt styrd och samtidigt som vi ägnar oss åt ett väldigt konkret och fysiskt arbete som utgörs av mellanmännsliga möten sysslar vi också med att förverkliga en politisk vision om att skapa ”aktiva, kreativa, kompetenta och ansvarskännande människor och samhällsmedlemmar”.⁷⁷ Men vad händer med våra göranden när de organisatoriska avstånden ökar på grund av NPM:s invasion? Och hur går dessa göranden att förstå utifrån Arendts sätt att tänka kring mänskliga aktivitet och kategorierna arbete, tillverkning och handling?

Tillverkning pågår

Sima pratar om skillnaden i olika göranden bland de som arbetar på förskolan, att förskollärarnas arbete allt mer präglas av olika möten och uppdrag utanför barngruppen, medan Sima och de andra barnskötarkollegorna befinner sig i kärnuppdraget, det som handlar om att vara med barnen, hela dagarna. Det blir tydligt hur Sima upplever att dessa göranden värderas olika från ledningen:

Det har blivit lite så att ... det är mest när de [rektorerna] pratar, så är det bara förskollärare, förskollärare, alltså då blir man lite

⁷⁷ Läroplan för förskolan, s. 3.

så här "Vi har inte den här utbildningen, men alltså, vi gör mycket!"

Det är också något som flera av förskollärarna pratade om, hur görandet utanför barngruppen generellt värderas högre, även av pedagoger själva många gånger. Det visar sig bland annat genom att den enda vägen till ett ökat ansvar inom den egna enheten verkar vara genom en ledarroll på förskolan som framför allt innebär administrativa arbetsuppgifter utanför barngruppen, som beställningar av blöjor, hantering av felanmälningar, schemaläggning och att vara en kontaktperson åt ledningen. En roll som kallas "husledare", "arbetsplatsledare", "samordnare" eller "husansvarig" på förskolorna jag besökt, och som alltså verkar innebära ett görande som inte är särskilt nära förknippat med det pedagogiska förskolläraryrket.

Arbete (labour) innebär för Arendt den rent livsupprätthållande verksamheten mänskligheten behöver utföra för att kunna fortsätta finnas. Arendt kallar denna arbetare för *homo laborans* och menar att det är det sätt då vi minst skiljer ut oss från djuren.⁷⁸ Denna kategori, om den ska översättas till vår tid, går att förstå som själva faktumet att vi går till jobbet, att vi arbetar, för mig då mitt arbete som förskollärare som ger mig den lön jag kan bo och köpa mat för, och på så vis säkerställa min överlevnad. Tillverkning (work) innebär för Arendt när vi tillverkar ting som förändrar den värld vi lever i, till exempel bilar och Internet. Den här kategorin utmärker sig som mänsklig på så vis att vi, till skillnad från andra djur, kan använda verktyg för att förändra ting och den behövs för vår frihet. Arendt kallar den tillverkande människan för *homo faber*. Utifrån en förskolekontext kan jag förstå själva den vardagliga aktiviteten som sker på förskolan som en slags tillverkning, där de "ansvarskännande samhällsmedlemmarna" vi har i uppdrag att skapa då blir resultatet av tillverkningen. Det är en aktivitet som allt oftare utgår från spontana möten utan särskilt mycket planering inblandad, utifrån det som Jonas, Samira och Sima beskriver eftersom det är de som barnskötare som är mest på plats i barngrupp men som inte har tid till att planera och utvärdera undervisningen. Handlande (action) är den kategori Arendt lyfter fram som den enda som utspelar sig direkt mellan människor, *homo politicus*, och att pluraliteten är ett grundvillkor, alltså att det är människor, inte människan det handlar om.⁷⁹ Här finns det fria och riktiga livet och här ryms i Arendts definition till exempel att arbeta som filosof. I

⁷⁸ Arendt., s. 123.

⁷⁹ Ibid., s. 33.

förskolläraryrket tänker jag att handlande kanske kan förstås som det reflexiva tänkande som numera sägs ingå i vår profession, och när vi utifrån det vänder oss uppåt och utåt för att genomdriva förändringar, på en mer officiell arena än inom den egna förskolan. Frågan är dock hur Arendt skulle värderat förskollärarnas reflexiva arbete, eftersom det åtminstone utifrån barnskötarna jag pratat med, inte verkar leda till någon direkt skillnad. Sima igen:

// Det är mycket möten, men alltså, det är jätteliten förändring.
Alltså man ser inte ändring, när det är så här mycket möten. //
När de [förskollärarna] sitter och pratar så mycket, då borde det
vara ändring i hela förskolan, eller hur? Men vi ser inte det. //

I materialet framträder en bild av att den kommunala förskoleorganisationen allt mer efterfrågar ”utförare”, att vi så att säga ska befinna oss i ”tillverkningsläge” och leverera ett färdigt resultat utan särskilt mycket verklig reflektion eller kritiskt tänkande som ifrågasätter själva tillverkningsprocessen. I Monas pratpoesi målas en bild av att det skett en tydlig skillnad i pedagogernas ingång till sitt arbete och deras tolkning av uppdraget och vad som är viktigt:

// Hon pratar om förskolan då som en demokratisk organisation,
och pedagogerna då som samhällsförbättrare.
Nu professionella yrkesutövare som mäter värdet i plånboken
och där en toppstyrd organisation signalerar
sluta tänk själv. //

Det reflekterande aktiviteterna blir även de mer av en tillverkningsprocess, utifrån Arendts sätt att tänka, eftersom de förväntas utföras inom ramarna och leda fram till ett förväntat resultat, till exempel en undervisningsplan eller ett utvärderingsdokument som rör den påstådda kvaliteten i verksamheten, men absolut inte leda till någon offentlig förändring. Vad händer när vi inte förväntas tänka utanför organisationens mallar? När vi inte ges reellt utrymme att ifrågasätta och utveckla delar av vårt uppdrag som inte fungerar? Istället för handlingsutrymme framträder ur materialet en massa mötestid fylld av prat som inte direkt verkar leda någonstans. Ett ingenting som blir en del av ett ökat organisatoriskt avstånd. Ett

avstånd som skickar signaler om att inte handla, att inte tänka. Vilka konsekvenser kommer det att få? Mona beskriver sin bild av skillnaden i aktivitet bland pedagogerna då och nu:

Jag menar, hela förskolan var en stor demokratisk organisation när den byggdes upp på 70-talet. Det ser inte ut så nu. // Man slutar ju tänka, det finns ingen anledning till att jag ska tänka [när alla direktiv kommer uppifrån i form av mallar och liknande].

Att simma i stim

Arendt skriver om hur hon tänker att arbetet, till skillnad från tillverkningen, är antipolitisk, på så vis att arbetet ”kastar oss” tillbaka in i våra kroppar och där nödvändigheten att hålla oss vid liv blir det primära, alltså att kroppen bara utför, som jag förstår det.⁸⁰ Det relaterar jag till tanken om pedagoger i förskolan som utförare, som jag nämner ovan. Att organisationen skickar signaler om att vi framför allt ska utföra uppdraget och inte tänka så mycket utanför det som ingår i själva utförandet. Vi ska, som vi får upprepat för oss gång på gång, utgå ifrån de förutsättningar vi har och göra vårt bästa utifrån det, och därmed indirekt inte försöka påverka eller förändra det genom att framföra kritiska synpunkter.

Arendt pratar om att arbetets naturligaste organisationsform är arbetsstyrkan, vilken hon beskriver som en slags sammansmältning av många till en. Även om hon här nämner gemenskap och arbetets sociala natur, som hon jämför med glädjen i att äta och dricka tillsammans, så poängterar hon att arbetsprocessen kräver att varje arbetare under arbetet utplånar medvetenheten om sin individuella identitet.⁸¹ Här målar hon alltså upp en bild av arbetarrörelsen som en slags stim av maneter som rör sig i takt med varandra och där ingen bör avvika från gruppens gemensamma rörelsemönster. Jag uppfattar det som att hon är kritisk mot arbetsstyrkan när den leder till denna sammansmältning, att det försvårar möjligheterna till individerna att tänka själva och handla utifrån det. När jag tog ordet på kvalitetsgruppens möte i den inledande gestaltningen och försökte problematisera de fina

⁸⁰ Arendt, s. 280.

⁸¹ Ibid., s. 281.

orden i nämndmålen kan jag förstå det som att jag gjorde just det, alltså avvek från arbetsstyrkans rörelsemönster. Det skapade oflyt eller ett hack i maskineriet och ur det här sättet att tänka på mitt görande blir det då rektorernas jobb att "fösa tillbaka" mig in i arbetsstyrkan eller manetstimmet. Det försöker de göra gång på gång genom att hänvisa till förutsättningarna och att det är det ramverk vi behöver förhålla oss till och arbeta inom.

När jag tänker även på rektorerna som utövare, slags tillverkare, i det här systemet blir deras agerande fullt rimligt, även de ingår i en arbetsstyrka, ledningsgruppen för förskolorna i stadsdelen, och även de behöver guppa med i takt med gruppen för att skapa "flow" och inte försvåra arbetet även de utför. Precis på samma sätt förstår jag alla de gemensamma mallar och dokument som deltagarna har berättat om som en del av detta att utplåna medvetenheten om sin individuella identitet, för att använda Arendts ord. Titti beskriver dem som ett sätt att avlasta pedagogerna, som ett sätt att låta dem slippa tänka på till exempel introduktion eller vårdnadshavarmöten, eftersom dessa, enligt Titti, ofta orsakar stress för nyblivna pedagoger:

Så jag började jobba med dokumenten. Därför att jag också såg det här att det var olika, nån hade nåt jättemysigt och trevligt dokument: "Välkommen till oss, för invänjning!" och nån annan var lite mera, hade läst nånting, några poäng här och där: "Välkomna på introduktion!" och nån hade ingenting, dom ringde föräldrarna. Och då tänkte jag, sådana enkla saker kan ju jag göra, det kan jag göra och serva pedagogerna, de ska inte ens behöva det //

Tittis fokus i arbetet med de gemensamma strukturerna är likvärdighet, till exempel att alla förskolor ska tillhandahålla samma information vårdnadshavare, eller använda samma rutiner vid introduktion av nya barn. Det är en trend som genomsyrar den kommunala förskolan just nu, upplever jag, snacket om likvärdighet. Markus är inne på just detta under vårt samtal, men menar att begreppet likvärdighet verkar ha blivit missförstått i förskolan idag. Ur hans pratpoesi:

// Och vem bestämde att likvärdighet,
är synonymt med exakt samma,

när det var precis så det inte skulle bli?
Markus vittnar om en gigantisk organisation
som skevar,
blöder pengar, på fel saker.
Bam, bam, bam,
Markus behöver inga fler lådor med magnatiles.

Markus berättar om hur beställningarna av pedagogiskt material börjat skötas centralt, med argumentet att alla barn ska få tillgång till samma material, vilket etiketterats som likvärdighet. Detta oavsett om pedagogerna som arbetar i barngruppen uttryckt ett behov av eller intresse för detta material eller inte. Han exemplifierar med det just nu så populära byggmaterialet ”magnatiles” vilka är geometriska figurer med magneter i, och som kommit lådvis till Markus förskola utan att han eller kollegorna bett om det. Samtidigt som han berättar pekar han rytmiskt med handen och säger ”bam, bam, bam!” för att signalera hur likadana saker liksom skjuts ut till förskolorna i vad han menar är en feltolkning av begreppet likvärdighet i förskolan.⁸²

Att tänka på de olika göranden som sker i förskolan med hjälp av Hannah Arendts kategorier av mänsklig aktivitet, samt hennes sätt att beskriva arbetsstyrkan, hjälper mig att fundera över vad olika slags göranden i förskolan syftar till, vem som gör vad och varför. Bland personerna jag har träffat finns det olika slags skav kopplade till aktiviteterna de utför numera, jag tolkar det som att det uppstår konflikter i arbetet som är relaterade till pedagogernas professionella omdöme och deras praktiska kunskap. När en främmande art blir invasiv innebär det att den sprider sig snabbt, tar över och tränger bort annan, ursprunglig, växtlighet och jag tänker att den liknelsen blir användbar för att förstå de skav deltagarna beskriver i relation till görandet de utför. Jag förstår det som pågår som en konsekvens av NPM:s invasion, vilket krockar med göranden deltagarna tänker att de borde ägna sig åt istället.

⁸² Ur läroplan för förskola: ”Enligt skollagen ska utbildningen vara likvärdig oavsett var i landet den anordnas. Den ska ta hänsyn till barns olika förutsättningar och behov och anpassas till alla barn i förskolan. Det innebär att utbildningen inte kan utformas på samma sätt överallt och att förskolans resurser därför inte ska fördelas lika.”, s. 2.

De som tänker och de som gör

Den här essän fokuserar inte på ledarskap men det blir tydligt i materialet hur ledarskapet är en del av den organisatoriska invasionen och i allra högsta grad avstånden invasionen leder till, därför stannar jag upp en stund här i ledarskap och hur arbetet på förskolan organiseras utifrån det som framträtt i mitt material.⁸³ Titti och Mona blir i den här essän exempel på två olika ledarskap. Tittis är ett ledarskap som verkar tongivande i Stockholm idag utifrån det som beskrivs i mina olika samtal, medan Monas här får exemplifiera ett ledarskap som organiserats bort ungefär från det att Mona ställde ryggsäcken på hyllan och gick i pension. Som en följd av *Slutrapport med handlingsplan för förbättrad arbetssituation för förskollärare och barnskötare* som kom 2019 presenterade Stockholm stad forskningsrapporten *Villkor och organisering för ett närvarande och pedagogiskt ledarskap i förskolan 2021*. I den beskrivs ett nära respektive pedagogiskt ledarskap som två förhållningssätt vilka i kombination är eftersträvansvärt för en rektor i den kommunala förskolan.⁸⁴ I rapporten framkommer att det förekommer stor variation hur begreppen tolkas i olika stadsdelar och av olika rektorer, därför verkar det svårt att skriva fram några tydliga definitioner om vad begreppen innebär.⁸⁵ Några rektorer verkar tolka begreppet ”närvarande” bokstavligt genom att beskriva att de strävar efter att finnas på plats på förskolorna så mycket som möjligt, medan andra tolkar det bredare, att det snarare signalerar en upplevelse av att rektor finns tillgänglig, utan att det betyder att vara på plats fysiskt.⁸⁶ Eftersom Tittis ledarskap pågår nu, och är ett ledarskap som många av de deltagande pedagogerna beskriver när de pratar om sina rektorer, blir det intressant att se hur Tittis visioner om organisationen, att kunskap och forskning ska ”regna ner i kapillärarena på varje anställd”, verkar landa hos pedagogerna. I materialet framträder en tydlig motsättning mellan denna beskrivning av organisationen och hur pedagogerna uppfattar den, till exempel utifrån Markus upplevelse av att bombarderas av kunskap och forskning i olika typer av filmer utan tid till förankring. I den motsättningen blir de organisatoriska avstånden tydliga, som en konsekvens av hur förskolan är organiserad med stora enheter där varje rektor ansvarar för många medarbetare. Min bild är att det sällan finns tid för verklig återkoppling eller uppföljning kring hur olika strukturer

⁸³ För mer fördjupade tankar om ledarskap i offentlig sektor, se till exempel Bringselius, 2020.

⁸⁴ Förskoleavdelningen, *Villkor och organisering för ett närvarande och pedagogiskt ledarskap i förskolan* (Utbildningsförvaltningen: Stockholm stad, 2021), s. 20, Internetkälla: [forskningsrapport-ledarskap-i-forsolan-utbf-sthlmstad-2021.pdf \(skolportalen.se\)](https://skolportalen.se/utbf-sthlmstad-2021.pdf) [Hämtad 2022-11-27].

⁸⁵ Ibid., s. 60.

⁸⁶ Ibid.

faktiskt landar hos pedagogerna och det är också något som lyfts i forskningsrapporten, där en rektor till exempel beskriver att det kan vara svårt att få en autentisk bild av läget ute på förskolorna när man som rektor inte är på plats så mycket, och att informationen som når fram ofta känns tillrättalagd för rektorns öron.⁸⁷ De få stunder man möts i olika mötessammanhang är fulla av förbestämt innehåll och även om till exempel Titti understryker att deras pedagogiska samtal inte handlar om att bedöma pedagogerna är det ett faktum att rektorn är den som lönesätter pedagogen, och att pedagogerna ofta är ”duktiga flickor” som vill prestera och få bekräftelse. Det kostar på att göra en avstickare från manetstimmet i dessa sammanhang. Hur många orkar och vågar? Ur Mikaelas pratpoesi:

Hon pratade om att vilja vara duktig,
att veta vad som syns som duktigt.
Vikten då av kollegor som säger:
Stopp! Mikaela, vad är viktigast här och nu?
När andetagen inte går att dra ner i lungorna,
vikten då av trygghet och mod.

När jag analyserar materialet framträder en uppdelning mellan den som tänker och den som gör. Ju högre upp i organisationen, desto mer tid till att tänka, verkar det som. Titti pratar om formulerandet av dokument och strukturer som ett sätt för henne att styra organisationen i en gemensam riktning och barnskötarna beskriver sig numera vara nästan bara i görandet. Det för mina tankar till pratet om kvalitetshöjande åtgärder. På detta sätt går det att se hur kvaliteten i dokument höjs (av de som tänker) samtidigt som kvaliteten i verksamheten på golvet (där de som gör befinner sig) potentiellt sänks. Detta på grund av att förskollärarna är allt mindre i barngrupp och allt mer uppslukade av administrativt arbete, samtidigt som barnskötarna är i barngrupp hela sitt arbetspass och ägnar sig åt spontana aktiviteter med barnen. Mitt material visar tydligt att all likriktad struktur, dessa mallar, inköp och kompetenshöjande åtgärder som görs inte verkar avlasta pedagogerna utan snarare bidra till ökad stress, med Markus ord att känna sig ”bombarderad”, men också att den egna kompetensen inte tas till vara, som i Jonas fall där han berättar om egen kompetens kring att arbeta med drama kopplat till språkutveckling och hur förminskande det känns när det köps in en filmad föreläsning som alla ska titta på som handlar just om det. Flera av deltagarna

⁸⁷ Ibid., s. 25.

nämner gemensamma generella strukturer som något positivt och att det är bra att enheten strävar efter likvärdighet. Samira nämner att hon uppskattar den nya typen av ledningsorganisation till exempel för att hon upplever att det finns en tydligare genomförandeplan för medarbetarsamtal nu. Men trots att det finns saker med organisationen som de flesta upplever som bra, är det en övervikt i materialet kring upplevelser som skaver. Markus säger så här, vilket jag upplever sammanfattar pedagogernas upplevelse:

Sen måste det också kunna landa och droppa ner och bli något bra av det. För vissa saker är ju kanske jättebra, men vi hinner ju liksom inte applicera det på det vi gör, för då ska nästa in.

Min tolkning är att pedagogerna upplever dels att strukturerna blir för detaljerade, dels att de saknar tid att hinna tänka kring dem innan de ska omsättas i praktiken eller nästa satsning kastas in. Det visar återigen på de organisatoriska avstånden som gör att det snart inte finns någon kontakt mellan de som sitter i kontorsrum och tänker och de som står på golven och gör. Organisations- och ledningsforskaren Louise Bringselius är inne på just hur kommunikationen påverkas i en byråkratisk- och marknadsmässig organisation, där kunskap om kärnverksamheten sällan når fram till den högsta beslutsnivån.⁸⁸ Det går i linje med såväl det som framkommer i materialet som mina egna erfarenheter, till exempel från möten med beslutsfattare på olika nivåer jag beskriver i bakgrundsavsnittet. Vad gör dikotomin mellan den som tänker och den som gör med arbetet, görandet, som utförs på förskolorna, om de som gör inte också förväntas vara de som tänker? Markus berättar så här om den egna upplevelsen av konflikt mellan att tänka och göra i arbetet:

När jag tänker på att skapa mina aktiviteter, jag gör ju det hemma. // Det finns ju inte tiden, det finns inte lugnet, så jag sitter ju hemma och tänker på det. För annars så blir det inte av.

Om Markus ska få något gjort av det han uppfattar som de viktigaste aktiviteterna i sin undervisning, så behöver han alltså ägna sin fritid åt att tänka på dessa aktiviteter, eftersom

⁸⁸ Bringselius, s. 37.

reflektionstiden på arbetet äts upp av styrda uppgifter som inte hänger ihop med den undervisning han själv värderar som viktig.

Det blir också relevant ur ett fenomenologiskt perspektiv på vilka olika sätt organisationen verkar framträda för de olika personerna jag samtalat med.⁸⁹ För en rektor som förväntas ha ett helhetsperspektiv på en stor organisation med runt hundra anställda blir det rimligen den övergripande organisationen och strukturen i den som framträder när hen backar bakåt och riktar blicken mot enheten. De enskilda pedagogerna och barnen kan inte hamna i fokus, de är för många och för spretiga utan smälter ihop som en slags formbar massa, tolkar jag det som. Medan för pedagogerna som befinner sig på golvet framträder organisationen på ett annat sätt. Den verkar inte framstå som en helhet, utan mer som olika delar som deltagarna återkommer till. Många använder ordet ”uppifrån” som en signal om något som kommer ner mot dem, som olika direktiv och organisatoriska krav. De olika beskrivningarna deltagarna ger, om handlingsplaner som ska skrivas för barn i behov av särskilt stöd, lärloggar som ska publiceras i Skolplattformen utifrån givna mallar, dokument att utgå ifrån vid introduktionsperioden av nya barn eller när det är dags för vårdnadshavarmöten, i mina analyser blir de exempel som visar på hur de stora organisationerna inte klarar av att låta pedagogerna själva tänka *och* göra utifrån varje enskild barngrupp och situation, utan hur rektorerna istället verkar tvingas hamna i att skapa likformiga strukturer för att klara av att hantera över hundra anställda och runt 30 olika förskoleavdelningar och därmed barngrupper. I samtalen jag har haft har jag fått en stark bild av att pedagoger, såväl barnskötare som förskollärare, *vill* hinna tänka, för att kunna möta individer i sin verksamhet på bästa sätt, och att det verkar vara bristen på den möjligheten som får de allra flesta att må dåligt och få kroppsliga reaktioner av olika slag. Att ledningen ”avlastar” genom att formulera mallar och mötesstrukturer kan vara en god intention och en nödvändig strategi som rektor i de stora enheterna vi befinner oss i nu. Men hur blir det i praktiken för alla inblandade när det kommer till att ta ansvar i sitt arbete?

⁸⁹ Sveneaus, s. 25.

Tankar om ansvar

I materialet från samtalen framträder olika slags tankar kring ansvar i relation till de olika göranden som utförs inom förskolans organisation. När det gäller pedagogerna pratas det framför allt om ett ansvar gentemot barnen, och hur det ansvaret tynger kropparna. Cornelia är den som väldigt konkret verbaliserar hjärtats stress som den värsta, den som uppstår i relation till barnen när hon upplever att hon inte gett dem vad de har rätt till eller behöver. ”Det är ju barnen som är våra kunder egentligen”, säger Samira. Ja, varför pratar vi inte mer om det? Föräldrarna ses numera som kunder i våra verksamheter, men barnen då? Om vi nu ska anamma ett kundtänk i linje med NPM:s invasion i förskolan. Jag tänker att frånvaron av samtal om barnen som våra yttersta kunder hänger ihop med vad som är mätbart och inte. Deras välmående och nöjdhet går att avläsa för oss som arbetar nära dem, men den är svår att mäta i en standardiserad mall.⁹⁰ Mona pratar om långsiktigheten med förskolans arbete, att hon tänker att det är nästa samhälle som är förskolans verkliga kund egentligen, eftersom de barn som går i förskolan idag ska växa upp till välmående och ansvarstagande människor som ska bära nästa samhälle. Jag tolkar det ansvar som pedagogerna och Mona beskriver som en slags moralisk ansvarsrelation.⁹¹ Det är ett ansvar som är nära sammankopplat med den praktiska kunskapen och det professionella omdömet hos pedagogerna, och det tillsammans med det kontraktsbundna ansvaret, alltså ansvaret i relation till vårt formella undervisningsuppdrag, framträder i materialet som pedagogernas fokus när det gäller ansvar i arbetet. I analyserna framkommer en konflikt mellan dessa ansvar jag just nämnt, där pedagogerna beskriver hur det kontraktsbundna ansvaret tar över och fylls på med delar pedagogerna inte upplever ingår i deras egentliga uppdrag eller tillför något till det. Den här konflikten i ansvar i arbetet kan benämnas som ett glapp eller avstånd mellan formuleringsnivån och realiseringsnivån.⁹² Alla förskollärare som deltar pratar om att prioritera och välja bort på olika sätt, men också om hur svårt det är att göra just det. Mikaela är inne på vad som syns som duktigt utåt, och syftar då på alla dokument och lärloggar som ledningen kan se, och hur lätt det är att hamna i att välja att fokusera på det som syns eftersom man vill prestera inför sin rektor. Markus pratar om att hans ledning säger till

⁹⁰ Även om vissa försök görs ibland, till exempel när barnen ska peka på smiley-figurer med olika ansiktsuttryck för att ange sin känsla i relation till olika delar i verksamheten som ett sätt att utvärdera deras nöjdhet inför utvecklingssamtal.

⁹¹ Josefsson, s. 64.

⁹² Ibid., s. 65.

honom att han ska tänka ”good enough” och inte överarbeta för att hinna med sina arbetsuppgifter. Liknande sägningar har jag ofta fått höra under åren, att jag har för hög ambitionsnivå i mitt arbete. Men vad är ”good enough”? Är det inte vi som professionella yrkespersoner som borde äga möjligheterna att sätta ribban för ”good enough” utifrån vår praktiska kunskap? I ett arbete där ansvarstagande är en avgörande del, och där de vi ska ta ansvar för är barn som inte alltid kan eller ges utrymme att föra sin egen talan, var hamnar vi i ansvarsfrågan gentemot våra kunder, alltså barnen, om vi ständigt ska sänka vår nivå till ”good enough”? Det för mina tankar tillbaka till Arendts tanke om tillverkning. Att vi riskerar att hamna i att görandet som utförs, även det ur ett ansvarsperspektiv, blir ett framställande vars mål någon annan har definierat. Men vem tar det mellanmänniska ansvaret om pedagogerna bara utför?

Ansvar eller ansvarighet?

Rektorer pratar om ansvar klart mer generellt än pedagogerna, vilket jag förstår hänger ihop med att de av naturliga skäl har mer ”utzoomade” perspektiv på organisationen. Titti, som är aktiv som rektor nu, pratar om att hennes ansvar är att organisera och strukturera enhetens övergripande verksamhet på olika sätt för att styra den i rätt riktning. Titti utgör ett exempel på ledarskap i den här essän, men den typen av ledarskap hon beskriver framträder genomgående när de deltagande pedagogerna berättar om sina olika rektorer, därför tänker jag att Tittis ledarskap och hennes sätt att tänka om organisationen verkar vanligt bland rektorer i Stockholm idag. I bilden av ledarskapet som ”utzoomat” på grund av enheternas storlek och det höga antalet medarbetare som ingår, vilket leder till att rektorns uppdrag blir att styra genom gemensamma strukturer i form av mallar och dokument, blir det användbart med Biestas tanke om ansvarighet ur den ledningstekniska betydelsen. Det innebär alltså att ta ansvar genom att kunna visa upp olika granskningsbara redovisningar i alla organisationens aktiviteter.⁹³ Detta leder till, menar Biesta, att ”det praktiska arbetet får anpassa sig till revisionsprocessens principer”.⁹⁴ Genom alla gemensamma strukturer kring de olika delarna som ingår i förskolan, där vårdnadshavarmöten och introduktionen får utgöra exempel i den här texten, kan rektorerna visa upp granskningsbara dokument och känna att de styrt upp och skapat likvärdighet i sina enheter. Om någon beslutsfattare kommer och frågar

⁹³ Biesta, s. 57.

⁹⁴ Ibid., s. 58.

hur de egentligen arbetar med barnens introduktion till förskolan kan de trycka upp ett dokument under näsan på denne. Hur pedagogerna sedan vill och har möjlighet att omsätta strukturerna i praktiken blir en annan fråga. Ur Jonas pratpoesi:

Då behöver ingen ta verkligt ansvar,
och det mätbara, som kan dokumenteras
blir det enda som räknas.

Lärloggar publiceras, check!

Kunskap och vetenskap matas ut
på löpande band, jagar status
utan tid till förankring.

Alla har sett språkfilmerna, check!

Jag tänker att de organisatoriska avstånden som NPM:s invasion orsakar blir tydligast just i relation till moralisk ansvarsrelation kontra ansvarighet ur en ledningsteknisk betydelse. Ju längre avstånden blir mellan de som tänker och de som gör, allra främst hur långt avståndet blir till barnen, desto lättare blir det att bortse från det egna ansvaret utifrån det professionella omdömet och den praktiska kunskapen och istället fokusera på ansvarighet, och på så vis uppfyllas av att en tar sitt ansvar i relation till arbetet.

Det tydligaste exemplet jag ser i den stadsdel jag arbetar i är i relation till barn i behov av särskilt stöd. På några år har vi sett hur organisationen kring, och handläggningen av, dessa barn har omformats. Tidigare kom personen som ansvarar för att fördela budgeten kring dessa barn ut till förskolorna, satt med oss pedagoger och samtalade för att skapa sig en egen bild av behoven. Då behövde vi inte skriva några särskilt uttömmande dokument utan en ansökan med en saklig sammanfattning kring de behov och svårigheter vi identifierat. Idag har stadsdelen blivit mycket större och antalet förskolor och barn är så många att detta inte verkar möjligt utifrån hur organisationen ser ut. Istället har arbetet centraliserats och strukturerats upp i fler dokument som ska skrivas och följas upp varje termin. Vi ska beskriva i såväl en handlingsplan som i ett dagsschema och i en formell ansökan som sedan skickas via rektorerna till resursenheten på förvaltningen där personen som ansvarar för budgeten sitter. Om denne person har följdfrågor kring ansökan ställer hen dem till rektorer, som sitter med i möten kring dessa barn men som inte heller vet något mer om barnen än det

pedagogerna skrivit i ansökan (eftersom rektorerna inte heller är på plats på förskolorna och kan barngrupperna särskilt ingående numera, av förklarliga skäl). De som känner barnet och är de som identifierat behoven och arbetar med dessa dagligen har alltså ingen kontakt med den som sedan fattar beslut om huruvida barnet ska beviljas ekonomiskt tilläggsbelopp eller inte. Samtidigt har det blivit allt svårare att få beviljat resursstöd och idag krävs det stora svårigheter i form av utåtagerande beteende (då framför allt om det är diagnostiserat) eller konstaterade kroniska sjukdomstillstånd som till exempel diabetes eller grava fysiska funktionsnedsättningar för att få en del av den budgeten. Det här är naturligtvis en fråga om ekonomiska resurser, idag är budgeten för barn i behov av särskilt stöd alldeles för knapp, den räcker helt enkelt inte till alla barn som behöver det, trots att skollagen och läroplan för förskolan är tydliga med att alla barn i behov av särskilt stöd ska få det.⁹⁵ I relation till frågan om ansvar kontra ansvarighet blir det tydligt att de organisatoriska avstånden NPM:s invasion leder till underlättat nekandet av ansökningar, precis som det är lättare att neka tillsättandet av vikarier för administratörer som inte är på plats i verksamheten. Om du befinner dig nära och ser konsekvenserna i praktiken kommer det bli svårare att bortse från den moraliska ansvarssituation som uppstår när du står ansikte mot ansikte med en behövande, oavsett om denne är ett barn i behov av särskilt stöd eller vuxen som står utan kollegor mitt i en barngrupp.

⁹⁵ Se till exempel skrivning i *Läroplan för förskola*, s. 2.

Tankar om möten och motstånd

Eftersom det kändes ganska mörkt och dystert efter de genomförda samtalen började jag tänka på alla de positiva delar jag själv upplever med mitt arbete, som gör att jag trots allt väljer att stanna kvar inom förskolan. Det är ett aktivt val för mig, även om jag själv tvivlar varför ganska ofta, särskilt sedan jag började arbetet med den här essän. Därför mejlade jag ut en fråga till mina ca 100 kollegor i min förskoleenhet: ”Vad ger er kraft och energi i arbetet? Vad skapar er motivation, vad får er att fortsätta orka och kämpa?” Detta för att få en glimt av andras tankar och försöka förstå varför vi trots allt är många som fortsätter arbeta inom förskolan. Svaren blev inte jättemånga, ett drygt tiotal, men jag samlade ihop dem och formulerade ny poesi utifrån det jag uppfattade som centralt i dem, då blev det så här:

Jag efterfrågar positiva erfarenheter

om vad som ger mina 100 kollegor

motivation och

arbetsglädje.

Ingen svarar:

Skolplattformen,

dokument,

digitaliseringsnätverk, eller

kartläggning av språkomäner.

Däremot, svarar alla:

Barnen!

Att peppa någon att våga klättra i klätterställningen,
och sedan möta barnets lyckliga blick.

Att träffa vårdnadshavare,
följa dem i processen att lära känna förskolan.

Att samarbeta med kollegor,

samtala om pedagogik,

spåna kreativt tillsammans;

Bedriva undervisning ihop.

Jag slås av

att svaren samstämmigt

handlar om

de mänskliga aspekterna av
möten
som bygger på närhet, process
och praktisk kunskap.
Inte formaliserade
möten
i konferensrum
där forskollärare ska prata
språk, rörelse, digitalisering,
medan barnskötarkollegorna, står på gården med
barnen.
Jag slås av
att skillnaden handlar om
närhet respektive avstånd.⁹⁶

Alla svar som kom, såväl på mejl som muntligt, beskrev på olika sätt mänskliga möten som drivkraften. Möten med barnen, framför allt. Att få följa barn och stötta dem i deras process, se barns blickar när de lyckas med något de övat på. Men också möten med kollegor, samarbeten som fungerar, samtal om värdegrunden och att sedan omsätta dessa samtal i praktiken med barnen. Vårdnadshavarna var det några som nämnde också, mötena med dem, att jobba medvetet kring dem, successivt vinna deras förtroende och att få återkoppling från vårdnadshavare när vi lyckas nå ut med vårt arbete. Ingen kollega svarade att de får motivation från att arbeta med dokumentation eller närvarohantering i de digitala systemen, eller från de filmade föreläsningarna vi matas med numera som fortbildning. Ingen svarade administrationen. Det är lätt att raljera kring detta och frågan kanske var att slå in en öppen dörr, på sätt och vis. Självklart finns det många poänger med att försöka strukturera vårt arbete och skapa en gemensam organisation som vi alla kan luta oss mot. Jag är själv en extremt organiserad person som varit med och drivit uppbyggnaden av en gemensam struktur på den förskola jag arbetar på. Tanken är ju verkligen att dessa saker ska underlätta vårt arbete, och i vissa fall blir det så, men det som blir tydligt i den här essän är att det verkar ha spunnit iväg i för snabb takt åt fel håll, utan att lyssna in de som påverkas mest av hur organisationen formas. Så frågan blir om vinsterna väger upp mot bördan det samtidigt helt

⁹⁶ Pratpoesi utifrån insamlat material från kollegor om positiva erfarenheter med arbetet i förskolan.

uppenbart orsakar? Den sammantagna bilden av de pedagoger jag pratat med verkar inte tycka det.

Kraftkällor och bombnedslag

”Möte” är ett intressant ord med flera innebörder som blir relevanta i materialet eftersom det förekommer många gånger bland deltagarna, på olika sätt. I mina analyser framträder två olika former av möten: dels formaliserade möten i konferensrum, dels mänskliga möten i den pedagogiska miljön. Det är ett tydligt tema som återkommer i berättelserna att de mänskliga mötena är de som ger kraft, energi och kreativitet. Samtidigt pratas det mycket om alla olika slags planerade mötessituationer som brer ut sig, framför allt för förskollärare, men även för barnskötare i vissa delar av Stockholm jag besökt. Dessa mötessituationer sägs syfta till att öka kunskap genom att sprida forskning och dela erfarenheter. Men fungerar det? I mitt material framträder en stark känsla av att matas, eller *bombarderas* för att använda förskolläraren Markus ord, med kunskap och forskning utan att ha tid att hinna bearbeta det eller omsätta det till praktik. Simas berättelse om vad hon gör med barnen kontra vad hon pratar om på barnskötarforum ger en stark bild av de organisatoriska avstånden som finns och där de två olika formerna av möten kan förstås kollidera med varandra. Att sitta i ett nätverk och prata om digitala verktyg men sedan i praktiken inte ens uppleva sig hinna sätta i laddaren till just dessa digitala verktyg, och därmed aldrig hinna omsätta den kunskapen i mötet med barnen, trots att hon vill. Det kanske kan låta som ett banalt och nästan löjeväckande exempel, men med Simas ord blev det blodigt allvar, hon skojade inte utan beskrev helt ärligt och sakligt sin upplevelse av sitt arbete. Utifrån mitt material framträder även dessa möten i konferensrum som en del av det Biesta nämner som ansvarighet i den ledningstekniska bemärkelsen.⁹⁷ Att de främst då blir en del av ett slags avcheckningsystem där ledningen kan visa upp att de gjort sitt jobb inom olika områden, oavsett om mötena resulterar i att utveckla kunskapen hos pedagogerna och i förlängningen barnen. Snarare riskerar dessa möten då än mer bidra till den kroppsliga splittringen hos pedagogerna som skrivits fram tidigare, eftersom informationen från mötena ökar hjärnans stress samtidigt som känslan av att inte kunna ta vara på kunskapen i mötet med barnen ökar hjärtats stress. Det blir intressant att ställa dessa formaliserade möten mot mötena med barn, vårdnadshavare och

⁹⁷ Biesta, s. 58.

kollegor vilka framträder i materialet som en givande process, trots att de inte sällan är oplanerade, sker i stunden och utgår från pedagogens praktiska kunskap.

Görandet som motstånd

Flera av förskollärarna berättar om just dessa stunder av varande och görande tillsammans med barnen som aktiva val. Markus använder formuleringen ”att inte stjäla av barnens tid” och Cornelia beskriver att hon kan känna lättnad i kroppen när kollegor är sjuka och inga vikarier finns, för då har hon inget annat val än att släppa alla uppgifter utanför barngruppen och gå helhjärtat in i mötena med barnen. Från Cornelias pratpoesi:

En björnmamma, på golvet
vars ramar blir stora nog för att fånga
alla barnens uppmärksamhet.
Den bästa leken!
Enligt barnen. Och Cornelia.
För då är hon där,
med hela kroppen,
utan undervisningssyften.//

Mikaela pratar om hur hon, med hjälp av sina kollegor, väljer bort administrativa uppgifter och istället fokuserar på barnen när kroppen signalerar om för hög arbetsbelastning. Alla dessa aktiviteter som förskollärarna beskriver som aktiva val tänker jag handlar om att de tar ansvar i stunden utifrån en moralisk ansvarssituation. Detta skänker dem arbetsglädje och mening just då, men de beskriver också hur det Cornelia benämner som hjärnans stress i förlängningen hinner ikapp dem eftersom de flesta arbetsuppgifter utanför barngruppen samlas på hög om de inte betas av. Jag tolkar görandet som de aktiva valen leder till som motståndsstrategier hos pedagogerna. De agerar utifrån sitt professionella omdöme i dessa situationer, även om det innebär att arbetsuppgifter inte blir gjorda. Att börja formulera dessa enskilda göranden som just motstånd skapar möjligheter att samla ihop och samla kraft.

Apropå motstånd har jag länge tänkt på hur det administrationsmonster som hänger ihop med NPM:s invasion är så kantigt och omöjligt att verka i att vi behöver hitta egna vägar i det och

göra små ”avstickare” från manetstimmet för att kunna utföra vårt arbete. Vi läser mejl och skriver lärloggar samtidigt som vi klappar på barnen som vilar, tar med lärplattan upp till skogen för att hinna bocka av en uppgift, kommer in en kvart tidigare för att hinna förbereda ett undervisningstillfälle och lär oss hur vi ska formulera oss i handlingsplaner för barn i behov av särskilt stöd så det inte ska ta allt för lång tid varje gång vi behöver skriva och uppdatera dem. Längre har jag tänkt på dessa avstickare som ett slags motstånd, när jag och mina kollegor hittar lösningar i det tysta för att få ihop allt, att vi liksom ”lurar” systemet. Men under utbildningen i den praktiska kunskapens teori har jag börjat umgås med tanken att det kanske är precis tvärtom. I avsnittet ”Motstånd” av podcasten *Opraktiskt* som ges ut av Centrum för praktisk kunskap pratar bland annat Roland Paulsen om just detta.⁹⁸ Att det största motståndet i vår tid kanske görs genom ett slags ”medstånd” istället? Det vill säga hur skulle det bli om vi tvärtom börjar följa systemet slaviskt? Om vi aldrig avviker från arbetsstyrkans gemensamma rörelse, oavsett vad det leder till? Om vi följer alla administrativa manualer och krav på dokumentation till punkt och pricka, vilket på min arbetsplats skulle leda till att det var få pedagoger närvarande med barnen eftersom de flesta satt på kontoret eller framför datorn istället. Det skulle troligen leda till kaos och vårdnadshavare som skulle börja protestera över orimligheten i att det finns så få pedagoger på plats. Men det kanske är det som vore det verkliga motståndet? Att visa konkret på hur det blir i praktiken om vi följer konsekvenserna av organisatorisk invasion utan att hitta egna lösningar inom det. Utifrån den tanken borde jag lämnat barnet som inte klarade att komma in på avdelningen i hallen för att ta ut den reflektionstid som jag har rätt till enligt mitt avtal. Så hen hade fått sitta där ensam för att jag behövde skriva en handlingsplan angående hur vi ska arbeta med hen om (om!) vi beviljas resurstöd. Det låter absurt för det är absurt, och det är ju precis det organisationen NPM orsakat också är på många sätt.

Att gräva rötter eller ansa med sax?

Så finns det några tänkbara lösningar? Är det att utrota den främmande invasiva arten NPM och vore det ens möjligt? På Naturvårdsverkets hemsida läser jag att det bästa sättet att bekämpa de främmande invasiva arterna är att arbeta förebyggande, alltså att förhindra att de

⁹⁸ *Opraktiskt – en podd om praktisk kunskap*, säsong 2 avsnitt 1: ”Motstånd”, Internetkälla: [Motstånd - Opraktiskt | Acast](#) (Utgiven 2021-10-13) [hämtad 2023-02-16].

ens tar sig in och sprids.⁹⁹ Men de marknadsmässiga styrmodellerna är redan djupt insprängda i förskolans värld, precis som de invasiva växtarterna redan finns spridda i vår natur. Lupinerna skjuter ständigt upp nya skott. Parksliden har till och med en förmåga att bilda nya plantor direkt från stammen om den skadas i ett försök att huggas sönder, vilket leder till ökad spridning istället för den begränsande intentionen.¹⁰⁰ Det hjälper alltså inte mer än tillfälligt att skala av och klippa ner de invasiva arterna, ska de helt utrotas krävs stora resurser och målmedvetet arbete, om det ens då är möjligt. Så, att börja fundera kring motstånd innebär i det här sammanhanget kanske snarare att börja fundera kring olika förhållningssätt för verksamma inom förskolan i mötet med den organisatoriska invasionen och de ökande organisatoriska avstånden? Jag tänker att ett första steg är att bli medvetna om hur förskoleorganisationen är uppbyggd och varför, samt hur den kan påverka oss som verkar inom den. Det är en intention med den här essän att kunna bli ett sådant bidrag.

Sven Widmalm, som är professor i idé- och lärdoms historia, menar sedan att det finns två handlingsalternativ för individer som hamnat på en arbetsplats som är styrd av NPM. Det första handlar om att försöka anpassa arbetsplatsen och verksamhetsmålen efter de värderingar arbetstagaren tar med sig in i organisationen, för att försöka ändra normerna i den. Det andra handlingsalternativet är att arbetstagaren accepterar de rådande strukturerna och anpassar sig. Båda alternativen verkar dock vara svåra att leva vidare med:

Det första handlingsalternativet kan vara mycket kostsamt och tills slut leda till utbrändhet och arbetslöshet. Det andra alternativet är en enklare väg framåt, och för många men den enda vägen framåt. // Emellertid kan stora normkonflikter som uppstår inom individerna skapa psykiskt illamående och då är vi tillbaka i utbrändheten.¹⁰¹

Det är förstäeligt att den enklaste vägen är att anpassa sig och acceptera de rådande strukturerna. Men hur blir det i relation till vårt omdöme, vår praktiska kunskap och vårt ansvarstagande i relation till barnen? Det låter som att såväl försök till förändring och

⁹⁹ Naturvårdsverkets hemsida, *Invasiva främmande arter*, Internetkälla: [Invasiva främmande arter – djur och växter \(naturvardsverket.se\)](#) [Hämtad 2023-05-01].

¹⁰⁰ Naturvårdsverkets hemsida, *Parkslide*, Internetkälla: [Parkslide \(naturvardsverket.se\)](#) [Hämtad 2023-05-01].

¹⁰¹ Widmalm, s. 237.

motstånd som försök till att anpassa sig potentiellt leder till de olika kroppsliga skrik den här essän berättar om. Kanske måste vi då leta efter lösningar och strategier på en mer kollektiv nivå?

En tanke jag har fått, eller en möjlighet som jag ser det, är att den praktiska kunskapens teori skulle kunna vara en del av lösningen. Min bild är att en stor del av problemet handlar om brist på makt och därmed ett behov av att hitta vägar för att bli lyssnade på som kollektiv för att inte bara avfärdas som gnälliga individer. Den praktiska kunskapens teori kan då potentiellt bli ett sätt att föra samman, gemensamt formulera, och därmed skapa legitimitet åt gemensamma erfarenheter. Utbildningarna på Centrum för praktisk kunskap syftar just till att studenterna, som alla är yrkesverksamma praktiker, ska börja studera och reflektera kring sina egna yrkeserfarenheter som *kunskap*, bland annat för att kunna ta ett steg tillbaka och granska sin verksamhet utifrån.¹⁰² Det innebär motsatsen till de signaler som skickas till pedagoger inom Stockholm stad, som visserligen uppmuntras till reflektion, eller tid märkt som ”reflektion” åtminstone, men då med viss styrning kring vad som är lämpligt att reflektera kring. Att hålla sig inom de förutsättningar vi har och vad vi kan göra utifrån det ger ett väldigt snävt utrymme för vad som är möjligt att tänka kring.

¹⁰² Hjertström Lappalainen & Schwarz: ”Tänkandets gryning – Praktisk kunskap, bildning och Deweys syn på tänkande” i: Anders Burman (red.) *Våga veta! Om bildningens möjligheter i massutbildningens tidevarv* (Huddinge: Södertörns högskola, 2011), s. 98f.

Avslutning

Det har gått flera år sedan den där dagen i koloniträdgården då jag först fick syn på lappen med de invasiva arterna. Blommor har vissnat sedan dess, frost har lagt sig, isar har smält. Nya knoppar har slagit ut till gröna blad för att återigen torka och ramla av. I mer än ett läsår har jag arbetat med den här essän vid sidan av jobbet med barnen på förskolan. Många gånger under de här tiden har kroppen påmint mig när jobbet haft en negativ inverkan på mig som människa. Oftast är det i relation till barn som inte får det de behöver, där jag och mina kollegor ser vad som behöver göras, men inte får rätt förutsättningar. Splittringen som Cornelia satte ord på i vårt samtal har blivit en del av en vokabulär för mig, ett sätt att tänka och förstå det jag upplever i mitt arbete, när huvudvärken slår till eller nagelbanden blöder.

I ett pressmeddelande från WWF läser jag att den nya regeringen beslutat om att helt slopa bidragen till att bekämpa främmande invasiva arter.¹⁰³ Det kommer i praktiken innebära att vi går från 55 miljoner kronor till noll, vilket självklart kommer innebära att det underhållsarbete som ägnats från statligt håll kring att bekämpa arterna blir förgäves eftersom det krävs ett systematiskt fortlöpande arbete för att undvika förödande skador. Samtidigt följer jag hur fackförbundet Sveriges lärare larmar högljutt genom kampanjen #sthlmskolorlarmar och förbereder för demonstration på grund av besparingskrav som kommer drabba hela skolväsendet i Stockholm hårt.¹⁰⁴ Detta trots att vi kunde läsa för inte allt för länge sedan att politikerna skulle höja anslagen till förskolan med 400 miljoner och till skolan med en miljard.¹⁰⁵ Politikerna pratar om satsningar som i själva verket blir besparingar i praktiken, det blir ett konkret exempel på milslånga organisatoriska avstånd.

I koloniträdgården är det engagerade privatpersoner som jobbar för att hålla de invasiva arterna i schack innanför trädgårdens röda staket. På förskolorna i Stockholm, där jag och deltagarna i den här essän arbetar, är det samma sak. Vi river rötter dagarna i ända för att hålla så god ordning vi kan, putsar och försöker så gott som möjligt hålla undan och på olika

¹⁰³ Världsnaturfonden, "Bantad miljöbudget dråpslag i kampen mot invasiva arter", 2023-02-07, Internetkälla: [Bantad miljöbudget dråpslag i kampen mot invasiva arter - Världsnaturfonden WWF](#) [Hämtad 2023-04-30].

¹⁰⁴ Dagens Nyheter, "Läraryacket rasar mot nedskärningar i skolan", 2023-04-13, Internetkälla: [Läraryacket rasar mot nedskärningar i skolan - DN.SE](#) [Hämtad 2023-04-30].

¹⁰⁵ Dagens Nyheter, "Stockholm stads budget presenterad för 2023", 2022-11-16, Internetkälla: [Stockholms stads budget presenterad för 2023 - DN.SE](#) [Hämtad 2023-04-30].

sätt hantera allt som tränger sig på utan att vi brett om det. Så vad säger det här egentligen, om individerna i organisationen? Kanske att vi är upprätthållare? Möjliggörare i välfärdens nedmonteringsraseri? Att vi tror att vi är duktiga och tar ansvar när vi arbetar ikapp hemma på kvällarna eller hittar egna vägar inom organisationen för att kunna bocka av alla administrativa uppgifter även om det leder till att våra kroppar går sönder? Samtidigt som organisationen inte behöver bry sig eftersom vi är utbytbara, för att använda Mirandas ord. När hon till slut valde att lämna blev den tomma platsen snart fylld av någon annan, redo att slitas ut.

Tack vare filosofer och teoretiker har jag kunnat väva deltagarnas erfarenheter med vetenskapliga teorier i den här essän, för att undersöka vad som kan framträda då. I avsnittet om kroppslighet har kroppsliga erfarenheter i relation till organisationen fått framträda, där hjärtats stress respektive hjärnans stress kanske tydligast visar hur kroppen påverkas av arbetsuppgifterna som tränger sig på som en följd av NPM:s invasion. I avsnittet om göranden som följer framträder en uppdelning mellan de som tänker och de som gör, vilket här förstås som en tydlig konsekvens av ökade organisatoriska avstånd. Avsnittet om ansvar visar på en förskjutning i ansvarstagande, vilket förstås som en konsekvens av stora organisationer där avstånden mellan barnen på golvet och beslutsfattare är stora, och där krav på granskningsbara redovisningar fått bre ut sig allt mer. I materialet som helhet har det framträtt en bild av, vilket blir en första slutsats, att yrkespersoner formas i sitt tänkande och görande i relation till hur organisationen är utformad, och hur viktigt det därmed är att yrkespersoner inom förskolan får tänka själva, använda vårt professionella omdöme och att vi ges utrymme att göra, ur ett brett perspektiv, inom ramen för vårt arbete. De många sjuka kropparna vi ser i dag vittnar om att så inte är fallet i organisationen som den ser ut nu. Arendts olika kategorier om mänsklig aktivitet och hur arbetsstyrkan kan förstås som ett slags stim har fått mig att tänka på nya sätt kring de olika slags göranden som pågår inom förskolans organisation. Skrivandet av essän har gett mig möjlighet att tänka kring motstånd, hur det görs bäst egentligen, och att få syn på möjligheter som den praktiska kunskapens teori kan erbjuda.

Tack vare Cornelia, Markus, Titti, Sima, Mikaela, Mona, Samira, Miranda och Jonas som generöst delat med sig av sina erfarenheter har jag kunnat undersöka och skriva fram generella mönster utifrån mina frågor om kroppsliga erfarenheter i relation till den

kommunala förskoleorganisationen. En andra slutsats jag drar är att allt hänger ihop, att vi alla egentligen är samma. Jag är Sima, Miranda, Jonas. Jag är Titti, Mona, Samira, Marcus, Mikaela. Jag är Cornelia. Och de är jag. Även om våra berättelser skiljer sig lite åt och perspektiven vi blickar ut ifrån är olika beroende på bland annat vilken yrkestitel vi har, så går vi ändå in i varandra. Vi är en del av ett system, en organisation, som formar och omformar oss på olika sätt, vårt sätt att tänka och göra, sättet vi förstår vårt uppdrag och verksamheterna vi bedriver. Det kan skilja sig åt vilka strategier vi utvecklar, vilka typer av kroppsliga erfarenheter vi får, men i slutändan är vi alla samma. Jag tänker på den kollektiva kraften det kan skapa, om vi inser det. Arbetet med den här essän har övertygat mig om vikten av ökad närhet mellan yrkeskategorierna i förskolan istället för ökade avstånd. I de mänskliga mötena finns den potentiella kraften. Det är när vi simmar tillsammans, medvetet åt det håll vi gemensamt vill utifrån vårt professionella omdöme och vår praktiska kunskap, som vi kan göra skillnad.

Den här essän har varit ett försök att skapa en tankerörelse mellan närhet och distans, mellan individ och organisation, mellan praktik och teori. Detta för att använda närheten i de personliga erfarenheterna och lyfta dem till en mer generell nivå, men också för att försöka undersöka hur den generella nivån påverkar hela vägen ner till golven runt på Stockholms förskolor. Jag tänker att de stora avstånden oss emellan har gjort att vi tappat kontakten. Ett syfte med undersökandet var att utforska hur poesiskrivande kan användas för att bearbeta intervjumaterial och vad det, tillsammans med essäskrivande, kan göra för utforskandet av praktisk kunskap. Min tredje slutsats är att pratpoesin blev en avgörande del för att komma nära deltagarnas erfarenheter och få syn på vad som blev viktigt i dem utifrån mina frågor, men också att själva skrivandet av poesin hjälpte mig att skapa nödvändig distans till dem, där fokus blev språket och rytmen, snarare än på dem som individer, vilket jag tänker är nödvändigt just i ett utforskande av praktisk kunskap.

I den här essän är det nio yrkespersoner som tillsammans med mig fått ta plats med sina erfarenheter och fått dem vävda med olika teorier. Det ger inte en enhetlig sanning men jag hoppas att det ska bidra till att måla en generell tendens, en bild av hur kroppsliga erfarenheter kan förstås hänga ihop med hur förskoleorganisationen ser ut och att det får konsekvenser för hur vi tänker och gör, såväl på individ- som gruppnivå. Hur vi som samhälle satsar pengar och styr välfärdens organisationer i olika riktningar kommer påverka

hur samhället och individerna utvecklas. Idag finns det stor skillnad inom olika sektorer av den offentliga verksamheten vad saker får kosta och hur starkt etablerat marknadsstyret är.

Widmalm säger så här:

För det är just när olika sektorer i den offentliga verksamheten behandlas och styrs på mycket olika sätt – där ett område kan få blanka checkar bara för att det ligger på infrastrukturkontot, och ett annat får omfattande nedskärningar för att det t.ex. handlar om barn- eller äldreomsorg – som konsekvenserna riskerar att bli mycket större och mer ödesdigra än de vi kan avläsa bara på individnivå.¹⁰⁶

När jag går genom trädgården en sista gång innan jag slutligen ska skicka i väg dokumentet med essän stannar jag en stund vid anslagstavlan igen. Lappen med de invasiva arterna hänger kvar, men den har bleknat. De en gång så klara och vackra färgerna är nu matta, som utblandade med regnvatten och smuts.

Jag undrar om människorna som driver kolonilotterna kommer byta ut lappen, eller om den får hänga kvar tills den smulas sönder och faller i glömska? Jag tänker: Visst måste det snart komma en ny vår?

¹⁰⁶ Widmalm, s. 232.

Metodreflektion

Jag förstår ett utforskande av praktisk kunskap som en pågående rörelse mellan det individuella och det generella, därför tänker jag att såväl reflekterande intervjusamtal som poesiskrivande passar väldigt bra tillsammans med en fenomenologisk analysingång. Jag har försökt hålla rörelsen levande mellan de öppna intervjuerna där erfarenheter flödar, till en språklig förtätning genom poesiskrivande och sedan tillbaka genom att bryta upp dem igen i analyserna med hjälp av teorierna. I den här essän provar jag att använda poesiskrivande som ett sätt att bearbeta empiriskt material. Det är nytt för mig att sammanföra akademiskt och poetiskt skrivande och syftet var att undersöka hur det kunde hjälpa mig att hitta centrala teman och kärnpunkter från materialet, vilket det verkligen visade sig göra. Aldrig tidigare för mig har bearbetning av intervjumaterial upplevts så väl genomfört och samtidigt så lustfyllt. Poesiskrivandet passade också bra i och med mitt undersökande av kroppslighet. Min upplevelse av kroppslighet i de olika samtalen fick ta plats i pratpoesin genom dess rytm, i form av inskrivna pauser, upprepningar och betoningar, vilket hjälpte mig att få en bild av likheter och skillnader utifrån erfarenheterna deltagarna beskrev. Jag hoppas att syftet med denna eventuellt lite brokiga metod når fram även till dig som läser texten.

Några ord till barnen

Nu fick bara vuxnas ord och erfarenheter bre ut sig i den här essän, det var så det blev. Det stör mig, eftersom allt det här egentligen handlar om er. Ni är de som i slutändan påverkas mest av organisatorisk invasion och ökade avstånd, även om det inte alltid märks precis nu. Jag har burit med mig vetskapen om det i varje ord jag skrivit, precis som jag bär er varje dag när vi möts på förskolan. Ni bär mig! Utan er, ingen förskola. Den här essän är till er.

Källförteckning

- Arendt, Hannah**, *Människans villkor – vita activa* (Göteborg: Daidalos, 2020)
- Biesta, Gert**, *God utbildning i mätningens tidevarv* (Stockholm: Liber, 2011)
- Bornemark, Jonna**, *Det omätbaras renässans: En uppgörelse med pedanternas världsherravälde* (Stockholm: Volante förlag, 2018)
- Bringselius, Louise**, *Tillit – En ledningsfilosofi för framtidens offentliga sektor* (Helsingborg: Komlitt förlag, 2020)
- Burman, Anders** (red.), *Våga veta! Om bildningens möjligheter i massutbildningens tidevarv* (Huddinge: Södertörns högskola, 2011)
- Cederberg, Carl** (red.), *Yrkesmänniskan i den kapitaliserade välfärden* (Huddinge: Södertörns högskola, 2019)
- Eidevald, Christian**, *Systematiska analyser för utvärdering och utveckling i förskolan – Hallå, hur gör man?* (Stockholm: Liber, 2018)
- Gannerud, Eva & Rönnerman, Karin**, *Innehåll och innebörd i lärares arbete i förskola och skola* (Göteborg: Göteborgs universitet, 2006)
- Gunnarson, Martin** (red.), *Att utforska praktisk kunskap* (Huddinge: Södertörns högskola, 2019)
- Hammarström-Lewenhagen, Birgitta**, *Den unika möjligheten – en studie av den svenska förskolemodellen 1968–1998* (Stockholm: Stockholms universitet, 2013)
- Johansson, Inge**, *Barnomsorg som resultatenheter – vad tycker chefer, förskollärare och föräldrar?* (Stockholm: FoU-byrån, 1993)
- Josefsson, Mie**, *Det ansvarsfulla mötet. En närhetsetisk analys av omsorgens innebörder i förskolan.* (Stockholm: Stockholm universitet, 2018)
- Leder, Drew**, *The absent body* (Chicago: The university of Chicago press, 1990)
- Merleau-Ponty, Maurice**, *Lovsång till filosofin – essäer i urval* (Eslöv: Brutus Östlings bokförlag, 2004)
- Merleau-Ponty, Maurice**, *Kroppens fenomenologi*, (Göteborg: Daidalos förlag, 2018)

Paulsen, Roland, *Vi bara lyder – en berättelse om arbetsförmedlingen* (Stockholm: Bokförlaget Atlas, 2015)

Persson, S. Tallberg Broman, I. *Hög sjukfrånvaro och ökad psykisk ohälsa. Om dilemman i förskollärares uppdrag* (Malmö: Malmö Stad & Malmö universitet, 2019)

Pröckl, Maria, *Tyngd, sväng och empatisk timing: förskollärares kroppsliga kunskaper* (Huddinge: Södertörns högskola, 2020)

Internetkällor

Alsterdal, Lotte, ”Essäskrivande som utforskning”, i Burman, Anders (red.), *Konst och lärande – Essäer om estetiska lärprocesser* (Huddinge: Södertörns högskola, 2014):

[Microsoft Word - Konst o larande 2014-04-23.doc \(diva-portal.org\)](#) [Hämtad 2022-11-27]

des Portes, Charles, ”Hannah Arendts hidden phenomenology of the body”, i *Human studies* (nr. 45, 2022): ([Hannah Arendt’s Hidden Phenomenology of the Body | SpringerLink](#)) [Hämtad 2023-03-10]

Ehlin, Lisa, ”I mötet mellan poesi och vetenskap” i *Nordic Women in Film*, 11/2022: [I mötet mellan poesi och vetenskap \(nordicwomeninfilm.com\)](#) [Hämtad 2022-02-02]

Förskoleupprorets kampanj #pressatläge: <https://forskoleupproret.se/pressatLage> [Hämtad 2023-04-20]

Försäkringskassan, *Fortfarande störst antal sjukfall inom vård- och omsorg, 2022: Fortfarande störst antal sjukfall inom vård- och omsorg - Försäkringskassan* (forsakringskassan.se) [Hämtad 2023-05-02]

Hangartner, J. & Svaton, C. J., “From autonomy to quality management: NPM impacts on school governance in Switzerland” i: *Journal of Educational Administration and History*, vol. 45, s. 354-369: <http://dx.doi.org/10.1080/00220620.2013.822352> [Hämtad 2023-04-30]

Hansen, J. R. “Application of strategic management tools after an NPM-inspired reform: Strategy as practice in Danish schools” i: *Administration & Society* vol 43, 2011, s. 770-806: [Application of Strategic Management Tools After an NPM-Inspired Reform: Strategy as Practice in Danish Schools - Jesper Rosenberg Hansen, 2011](#) [Hämtad 2023-04-30]

Läraryrket, *Förskollärare: Barngrupperna är fortfarande för stora! En rapport om förskollärares förutsättningar: barngruppers storlek, förskollärartäthet och personaltäthet* (Stockholm, 2020): [Barngrupperna ar fortfarande for stora.pdf \(cloudinary.com\)](#) [Hämtad 2023-04-24]

Naturvårdsverket, ”Definition invasiva främmande arter”: [Definition \(naturvardsverket.se\)](#) [Hämtad 2023-02-21]

Opraktiskt – en podd om praktisk kunskap, säsong 2 avsnitt 1: ”Motstånd”: [Motstånd - Opraktiskt | Acast](#) (Utgiven 2021-10-13) [Hämtad 2023-02-16]

Pettersson, Christer, ”Poesi eller processprosa i patientmötet?” i: *Läkartidningen*, 36/2014: [Poesi eller processprosa i patientmötet? \(lakartidningen.se\)](#) [Hämtad 2023-02-02]

Ratkic, Adrian, *Dialogseminariets forskningsmiljö* (Stockholm: Kungliga tekniska högskolan, 2006), Internetkälla: [Ratkic orig.indd \(diva-portal.org\)](#) [Hämtad 2023-06-01]

Socialstyrelsen, *Barnstugeutredningen* (SOU1972:26): [1972:26 \(lagen.nu\)](#) [Hämtad 2022-11-27]

Stockholm stad, *Villkor och organisering för ett närvarande pedagogiskt ledarskap i förskolan* (Stockholm, 2019): [forskningsrapport-ledarskap-i-forksolan-utbf-sthlmstad-2021.pdf \(skolporten.se\)](#) [Hämtad 2022-11-27]

Stockholm stad, *Förskola i Stockholm stad 2021* (Stockholm, 2021): [documentHandler.ashx \(insynsverige.se\)](#) [Hämtad 2022-11-27]

Stockholm stad, *Slutrapport med handlingsplan – förbättrad arbetsituation för förskollärare och barnskötare* (Stockholm, 2019): [documentHandler.ashx \(insynsverige.se\)](#) [Hämtad 2022-11-27]

Stockholm stad, *Budget 2023* (Stockholm, 2022): [stockholms-stads-budget-2023.pdf \(start.stockholm\)](#) [Hämtad 2023-05-01]

Vetenskapsrådet, *God forskningssed* (Stockholm, 2017), Internetkälla: [God forskningssed \(vr.se\)](#) [Hämtad 2023-02-02]

Världsnaturfonden, ”Bantad miljöbudget dråpslag i kampen mot invasiva arter”, 2023-02-07, Internetkälla: [Bantad miljöbudget dråpslag i kampen mot invasiva arter - Världsnaturfonden WWF](#) [Hämtad 2023-04-30]

Bilaga 1: Underlag intervjusamtal

Bakgrund

Berätta om ditt arbete. Hur länge har du arbetat inom förskolan och med vilken befattning? Hur länge har du varit på den här arbetsplatsen? Med de här kollegorna? (Om du slutat, berätta om det: Varför slutade du, vad ledde fram till det beslutet och vad gör du idag istället?)

Organisation

Berätta dina erfarenheter kring organisationen du arbetar i. Vad beskriver den bäst? Försök fundera över om du kan se några skillnader över tid hur organisationen har sett ut under åren du arbetat. Vad har hänt? Hur såg det ut tidigare och hur ser det ut nu? Vilka konkreta förändringar kan du se organisatoriskt som påverkar dig i ditt arbete? Vad var bättre tidigare och vad är bättre nu?

Kropp

På vilka sätt är din kropp närvarande i ditt arbete? När tänker du på din kropp under en arbetsdag? Hur känns den då? Var i kroppen känns det? Har du återkommande ställen i kroppen som gör sig till känna och i så fall i vilka situationer? Kan du märka att din kropp påverkats under åren av organisatoriska förändringar, i så fall hur? Har din kropp strategier för att påminna eller varna dig? Berätta om det! Har du kroppsliga minnen relaterade till din arbetssituation? Om du tänker på din kropp när du började arbeta inom förskolan, vad gjorde den då? Jämfört med vad den gör nu? I relation till barnen också, är det skillnad på då och nu?

Rörlighet i arbetet, hur påverkar det dig? Att eventuellt flyttas runt, byta kollegor varje år. Hur rör du dig själv på din arbetsplats(/arbetsplatser) och på din avdelning? Sitter du mycket stilla på fasta platser eller rör du dig mycket? Har du strategier kring att hitta och upprätthålla stabilitet? Till exempel återkommande rutiner, kaffemugg, en viss plats att sitta på.

Tänkande, görande och ansvar

Vad är du ansvarig för i ditt arbete, tänker du? Hur påverkas dina möjligheter att ta ansvar av organisationen du arbetar inom? Berätta om situationer då du känner dig handlingskraftig respektive kraftlös eller oföretagsam. Hur känns kroppen i dessa lägen? Hur påverkar organisatoriska förutsättningar ditt sätt att prioritera dina handlingar och de områden du känner och tar ansvar kring (t ex omsorgen för barnen/pedagogerna, att trösta dem och skapa relation, att leda kollegor, lösa scheman, skriva undervisningsplan, gå på möten, jobba med språkdomäner, fixa läshörnor, skriva lärloggar, leka med barnen, lära kollegor om aktiva åtgärder mot kränkande behandling, skriva teritalrapport, beställa blöjor o s v) och går dina prioriteringar i linje med hur du skulle handlat utan organisationen som leder dig i en viss riktning?